

ปาฐกถาเกียรติยศ ศาสตราจารย์ นายแพทย์เกษน จาติกวณิช ครั้งที่ ๒

“พระพุทธศาสนากับการเติมปัญญาให้สังคม”

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต ป.ธ.๙)

ISBN: ๙๗๔-๙๕๗๔-๙๙-๐

พิมพ์ครั้งที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๕๖

จำนวนพิมพ์ ๑,๐๐๐ เล่ม

ที่ปรึกษา

๑. พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต ป.ธ.๙)
๒. ท่านผู้หญิงสุมาลี จาติกวณิช
๓. ดร. คุณหญิงเกษมา วรวรรณ ณ อยุธยา
๔. ศาสตราจารย์เกียรติคุณเพชรชัย มาตังคสมบัติ
๕. ศาสตราจารย์ ดร.ศรีสิน คุณมิมิทธิ

คณะกรรมการ

๑. พระศรีวิชัย เมธี
๒. นายสนธิ ไชยวงศ์คต
๓. นางรัตนา เพ็ชรอุไร

จัดรูปเล่มและงานอาร์ตเวิร์ค : นางสาวตรีระกา กิจเนตร

จัดพิมพ์โดย

กองบริหารงานวิจัย มหาวิทยาลัยมหิดล
๙๙ ถนนพุทธมณฑล สาย ๔ ตำบลศาลายา
อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐-๒๘๕๙-๖๒๔๑-๖ โทรสาร ๐-๒๘๕๙-๖๒๔๗
E-mail address : tetkn@mahidol.ac.th

พิมพ์ที่ : บริษัทพี.เอ. ลีฟวิ่ง จำกัด กรุงเทพฯ โทรศัพท์ ๐-๒๘๘๑-๙๘๙๐

คำนำ

หนังสือปาฐกถาเกียรติยศศาสตราจารย์นายแพทย์เกษาน จาติกวณิช ครั้งที่ ๒ นี้ มหาวิทยาลัยมหิดล ได้รับเมตตาจาก พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต ป.ธ.๙) อธิการบดีมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นองค์ปาฐก โดยท่านได้แสดงปาฐกถา เรื่อง “พระพุทธศาสนากับการเติมปัญญาให้สังคม” มีสาระสำคัญที่เป็น ประโยชน์มากมาย ได้กล่าวถึงการศึกษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการ พัฒนาระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศให้พ้นวิกฤต และการที่ ประเทศไทยจะมีวิธีการดำเนินการตามนโยบายเศรษฐกิจฐานความรู้ ที่เอเปค (APEC) กำหนดได้อย่างไรนั้น ท่านองค์ปาฐกได้ชี้แนะโดยใช้ หลักการตามพุทธศาสนาเป็นเครื่องชี้้นำในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจ แบบแข่งขันและเศรษฐกิจแบบพอมือพอกิน ที่จะนำประเทศไทยไปสู่ สันติภาพและความยั่งยืนต่อไป

มหาวิทยาลัยมหิดล จึงได้จัดพิมพ์หนังสือนี้เผยแพร่ซึ่งจะเป็น ประโยชน์อย่างยิ่งแก่ผู้อ่าน และเป็นทีระลึกในงานปาฐกถาเกียรติยศ ศาสตราจารย์นายแพทย์เกษาน จาติกวณิช ครั้งที่ ๒ นี้.

(ศาสตราจารย์เกียรติคุณเพชรชัย มาตั้งคสมบัติ)
อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหิดล

สารบัญ

	หน้า
ความเป็นมาการจัดตั้งปาฐกถาเกียรติยศ ศาสตราจารย์ นายแพทย์เกษน จาติกวณิช	๑
คำกล่าวนำปาฐกถา โดย ศาสตราจารย์เกียรติคุณพรชัย มาตังคสมบัติ อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหิดล	๕
ประวัติองค์ปาฐก : พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต ป.ธ.๙)	๙
พระพุทธศาสนากับการเติมปัญญาให้สังคม โดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต ป.ธ.๙)	๑๑
ภาคผนวก ประวัติศาสตราจารย์ นายแพทย์เกษน จาติกวณิช	๕๑

ปาฐกถาเกียรติยศ
ศาสตราจารย์ นายแพทย์เกษาน จาติกวณิช
ครั้งที่ ๒

งาน ๓๔ ปี วันพระราชทานนาม “มหาวิทยาลัยมหิดล”
ประจำปี พ.ศ.๒๕๕๖
วันจันทร์ที่ ๓ มีนาคม พ.ศ.๒๕๕๖

ความเป็นมา

“มหิดล” เป็นพระนามของสมเด็จพระมหิตลาธิเบศรอดุลยเดช
วิกรมพระบรมราชชนก ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่อประเทศชาติอย่าง
ใหญ่หลวง โดยเฉพาะการแพทย์และการสาธารณสุข ทรงได้รับการ
ยกย่องว่าเป็นพระบิดาแห่งการแพทย์แผนปัจจุบันของไทย และ
พระบิดาแห่งการสาธารณสุขไทย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
พระราชทานนาม “มหิดล” ให้เป็นนามของมหาวิทยาลัยที่ได้ตรา
พระราชบัญญัติมีผลใช้อย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ.๒๕๑๒
ซึ่งนับว่าเป็นวันเริ่มต้นของการใช้ชื่อมหาวิทยาลัยมหิดล นับจากวาระ
นั้น จนถึงวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ.๒๕๕๖ ซึ่งเวียนมาบรรจบครบ ๓๔ ปี
ที่ได้รับพระราชทานนามให้เป็น “มหาวิทยาลัยมหิดล” การได้รับ
พระราชทานพระมหากรุณาธิคุณครั้งนี้ ยิ่งความปิติยินดีเป็นอย่างยิ่ง
ให้แก่บรรดาอาจารย์ นักศึกษา และเจ้าหน้าที่ทุกระดับ ตลอดจน
ศิษย์เก่า และนักศึกษาปัจจุบันของมหาวิทยาลัยมหิดล

ดังนั้นเพื่อเป็นการเผยแพร่เกียรติคุณของมหาวิทยาลัย และเพื่อ
เฉลิมฉลองครบ ๓๔ ปี แห่งวันคล้ายวันพระราชทานนามของ

“มหาวิทยาลัยมหิดล” จึงจัดให้มีกิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้งการจัดปาฐกถา
เกียรติยศศาสตราจารย์ นายแพทย์เกษน จาติกวณิช ครั้งที่ ๒ เพื่อเป็น
เกียรติและระลึกถึงศาสตราจารย์ นายแพทย์เกษน จาติกวณิช อดีต
อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหิดล โดยได้รับเมตตาจากพระเทพโสภณ
(ประยูร ธมฺมจิตฺโต ป.ธ.๙) อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ-
ราชวิทยาลัย เป็นองค์ปาฐกในหัวข้อ “พระพุทธศาสนากับการเติมปัญญา
ให้สังคม”

วัตถุประสงค์การจัดประชุมมีดังนี้

๑. เพื่อเฉลิมฉลองให้เห็นถึงความสำคัญของวันคล้ายวันพระราช
ทานนาม “มหาวิทยาลัยมหิดล” ในโอกาสครบ ๓๔ ปี

๒. เพื่อให้ความรู้แก่ผู้เข้าร่วมประชุมได้ทราบบทบาทของมหา
วิทยาลัยมหิดลที่มีต่อสังคมและร่วมระลึกถึงศาสตราจารย์ นายแพทย์
เกษน จาติกวณิช

๓. เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและพบปะสังสรรค์ระหว่าง
บุคลากรทุกสายงาน, ศิษย์เก่า และนักศึกษาปัจจุบันของมหาวิทยาลัย
มหิดลและผู้สนใจทั่วไป

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

สร้างจิตสำนึก และความผูกพันระหว่างบุคลากรทุกสายงาน,
ศิษย์เก่า และนักศึกษาปัจจุบันในมหาวิทยาลัย และได้เผยแผ่เกียรติคุณ
ของมหาวิทยาลัยมหิดลที่ได้ทำประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ

ระยะเวลา ๔ ปีที่ผ่านมา มหาวิทยาลัยมหิดลได้จัดปาฐกถา
เกียรติยศ ติดต่อกันมาทุกปี โดยเชิญผู้ทรงคุณวุฒิจากสาขาต่าง ๆ
มาแสดงปาฐกถาในหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้

พ.ศ.๒๕๔๓ ปาฐกถาเกียรติยศศาสตราจารย์ นายแพทย์ชัชวาล
โอสถานนท์ ครั้งที่ ๑
โดย ศาสตราจารย์คลินิกเกียรติคุณประดิษฐ์
เจริญไทยทวี

พ.ศ.๒๕๔๔ ปาฐกถาเกียรติยศศาสตราจารย์ นายแพทย์เกษน
จาติกวณิช ครั้งที่ ๑
โดย ศาสตราจารย์เกียรติคุณประเวศ วะสี

พ.ศ.๒๕๔๕ ปาฐกถาเกียรติยศศาสตราจารย์ นายแพทย์ชัชวาล
โอสถานนท์ ครั้งที่ ๒
เรื่อง “สุขภาพสังคม”
โดย ศาสตราจารย์เกียรติคุณประเวศ วะสี

พ.ศ.๒๕๔๖ ปาฐกถาเกียรติยศศาสตราจารย์ นายแพทย์เกษน
จาติกวณิช ครั้งที่ ๒
เรื่อง “พระพุทธศาสนากับการเติมปัญญาให้สังคม”
โดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต ป.ธ.๙)
อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ-
ราชวิทยาลัย

คำกล่าวนำปาฐกถา

ศาสตราจารย์เกียรติคุณพรชัย มาตังคสมบัติ
อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหิดล

ศาสตราจารย์เกียรติคุณพรชัย มาตังคสมบัติ
อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหิดล

นมัสการ พระเดชพระคุณพระเทพโสภณ
อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กราบเรียน ท่านผู้หญิงสุมาลี จาติกวนิช, นายกสภามหาวิทยาลัย,
รองอธิการบดี และท่านผู้มีเกียรติทุกท่าน

เพื่อน ๆ ชาวมหาวิทยาลัยมหิดลทุกท่าน วันนี้ถือว่าเป็นวันสำคัญ
อีกวันหนึ่งที่เราได้ดำเนินการเฉลิมฉลองวันคล้ายวันพระราชทานพระ
นาม“มหิดล” ปีที่ ๓๔ เมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๖ ซึ่งเป็น
วันตรง ได้จัดให้มีพิธีสงฆ์ มีการวางพานพุ่ม เพื่อคารวะพระบรมรูป
สมเด็จพระมหิตลาธิเบศรอดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก สำหรับวันนี้
ก็เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมเนื่องในวันคล้ายวันพระราชทานนาม
มหาวิทยาลัยมหิดล โดยเรามาพร้อมกันระลึกถึงผู้ที่มีพระคุณต่อ
มหาวิทยาลัยมหิดล ที่ได้มีส่วนในการขอพระราชทานพระนามมหิดล
มาเป็นชื่อมหาวิทยาลัย และเป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหิดลท่านที่
๒ คือ ท่านศาสตราจารย์ นายแพทย์เกษาน จาติกวนิช คิดว่าหลายคน
จำท่านได้ ท่านเป็นผู้บังคับบัญชาที่มีความเป็นสุภาพบุรุษ มีความเป็น
ประชาธิปไตย รับฟังข้อคิดเห็นของผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างทั่วถึง มีความ
เป็นผู้นำทางการศึกษา ขณะที่ท่านเป็นอธิการบดีท่านได้ดำเนินการ
เพื่อให้มีการคัดเลือกนักศึกษาเข้ามหาวิทยาลัยในรูปแบบที่ขณะนี้

ประเทศไทยจะเปลี่ยนแปลงอย่างท่านอยู่ กล่าวคือตั้งแต่มีการรับนักศึกษาเรียนแพทย์ ทันตแพทย์ เวชศาสตร์ เข้าพร้อมกัน แล้วจึงแยกประเภทนั้น ในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ได้มีการหารือเพื่อตั้งเกณฑ์ กติกา คุณลักษณะ คุณสมบัติที่เหมาะสมแทนที่จะใช้คะแนนข้อสอบเพียงอย่างเดียว คุณลักษณะต่าง ๆ เหล่านั้น เมื่อได้หารือกันเรียบร้อยแล้วได้ดำเนินการเพื่อคัดเลือกนักศึกษาในรุ่นที่เทียบเท่ากับคณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลรามาธิบดี รุ่นที่ ๘ หรือ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล รุ่นที่ ๘๓ ก็เป็นปีที่ทำให้เรามีการสัมภาษณ์ ในขณะที่นั้นผู้ใหญ่ของทั้ง คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล, คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี และคณะวิทยาศาสตร์ ได้ร่วมกันสัมภาษณ์นักศึกษา ประมาณ ๖๐๐ คน ด้วยตนเอง ท่านอธิการบดีศาสตราจารย์ นายแพทย์เกษน จาติกวณิช มาสัมภาษณ์เองสัปดาห์ละ ๒ วันครั้งตลอดทั้งปี ท่านรองอธิการบดี ขณะนั้นคือ ศาสตราจารย์ ดร.กำจร มนูญปัจ ก็มาสัมภาษณ์เองชุดเดียวกัน จากศิริราช ศาสตราจารย์ประสงค์ ตูจินดา ศาสตราจารย์ ดิถี จึงเจริญ ซึ่งต่างเป็นหัวหน้าภาควิชากุมารเวชศาสตร์ และสรีรวิทยาตามลำดับ ก็เป็นปูชนียบุคคลทางด้านแพทยศาสตร์ศึกษา ทั้ง ๒ ท่าน ได้มาสัมภาษณ์เอง นอกจากนั้นยังมีคณบดีคณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดีคือศาสตราจารย์ นายแพทย์อารี วัลยะเสวี และรองคณบดีคือ อาจารย์จรจิต บุรี ก็มาสัมภาษณ์เอง คณะวิทยาศาสตร์ก็มีผู้ช่วยคณบดีคือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประดณ จาติกวณิช และหัวหน้าภาควิชาจุลชีววิทยาในครั้งนั้นคือผม ได้ร่วมกันสัมภาษณ์ตลอดเวลา เมื่อมีปัญหาในภายหลังจึงได้เปลี่ยนแปลงเป็นโครงการส่งเสริมการศึกษาแพทย์ ทำให้เราได้ใช้กลไกคุณลักษณะที่ไม่ใช่คะแนนสอบในการประกอบการคัดเลือกนักศึกษาแพทย์ตลอดมาตั้งแต่ตอนนั้น มาถึงตอนนี้หลายท่านอาจจะไม่ได้สังเกตว่า ขณะนี้ตั้งแต่ปีนี้เป็นต้นไปคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล จะรับนักศึกษาทั้งหมดโดยวิธีที่หาคุณสมบัติอื่นไม่เอาคะแนน

สอบเป็นเรื่องใหญ่ ซึ่งเราได้ดำเนินการมาแล้วหลายปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๖ ซึ่งเป็นตอนที่รับโครงการผลิตแพทย์เพิ่ม ๕๐ คนต่อรุ่น ในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ขยายเป็นครั้งหนึ่งของนักศึกษาแพทย์ทั้งหมดที่ศิริราช ๗๑๕ คน ปีนี้ก็จะรับทั้งหมดโดยวิธีการใหม่ทั้งประเทศกำลังจะตามเรื่องนี้อยู่ทั้งประเทศกำลังจะหันมาใช้ส่วนอื่น คุณลักษณะอื่นไม่ใช่คะแนนอย่างเดียวในการคัดเลือกนักศึกษา ถือได้ว่าท่านอาจารย์เกษน เป็นผู้นำในเรื่องวงการศึกษาระวัติของท่านมียาวมาก เราจะขอแสดงประวัติโดยย่อจากวิดิทัศน์ ประมาณ ๑๐ นาที

ลำดับต่อไปขอแนะนำองค์ปาฐก โดยมหาวิทยาลัยมหิดลได้รับเมตตาจากพระเทพโสภณ อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นองค์ปาฐก โดยจะแสดงปาฐกถาเรื่อง “พระพุทธศาสนากับการเติมปัญญาให้สังคม” และขอเชิญทุกท่านที่มาร่วมกันในวันนี้รับฟังปาฐกถาเกียรติยศศาสตราจารย์ นายแพทย์เกษน จาติกวณิช ครั้งที่ ๒ ณ บัดนี้

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต ป.ธ.๙)
อธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประวัติ

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต ป.ธ.๙)

เปรียญธรรม ๙ ประโยค (ขณะเป็นสามเณร), พ.ม., พธ.บ. (เกียรตินิยมอันดับ ๑) M.A., M.Phil., Dip. In French, Ph.D. (Philosophy)

อุปสมบทในพระบรมราชูปถัมภ์ ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เคยเป็นพระธรรมทูตประจำวัดธรรมมาราม ซิดาโก สหรัฐอเมริกา เคยเป็นคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย รองอธิการบดีฝ่ายวิจัยและวางแผน และรองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

ปัจจุบันเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และเจ้าคณะภาค ๒ (จังหวัดสระบุรี พระนครศรีอยุธยา และอ่างทอง)

เป็นอาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม

เป็นวิทยากรบรรยายในสถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน สำนักงาน ก.พ. สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการ สำนักงานอัยการสูงสุด สถาบันผู้บริหารการศึกษา สถาบันจิตวิทยาความมั่นคง วิทยาลัยการปกครอง กรมการศาสนา สภาอากาศไทย การไฟฟ้านครหลวง องค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย บริษัทการบินไทย บริษัทปูนซีเมนต์ไทย ธนาคารกรุงเทพ จำกัด (มหาชน) สำนักงานประมาณ สำนักงาน

ตรวจเงินแผ่นดิน สำนักข่าวกรองแห่งชาติ สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สถาบันพระปกเกล้า ฯลฯ

เป็นนักเขียน ผลงานทางวิชาการ และหนังสือธรรมบรรยายหลายเล่ม เช่น เปรียบเทียบแนวคิดพุทธทาสกับชาตรี, พุทธศาสนากับปรัชญา, พระพุทธประวัติ, ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ไทย, พรใดก็ไร้ค่าถ้าไม่ทำ, พัฒนาชีวิตด้วยแนวคิดเชิงคุณธรรม, ธรรมเพื่อชีวิตใหม่, กรรม การเวียนว่ายตายเกิด, ธรรมานุสรณ์ วีรชนประชาธิปไตย, ด้วยหวังและกำลังใจ, มองสังคมไทย, ทางแห่งความสำเร็จ, มณีแห่งปัญญา, คุณธรรมสำหรับนักบริหาร, ทำความดีมีความสุข, ปรัชญาแก่แข็งและสร้างสุข, อยู่อย่างไรให้เป็นสุข โลกทัศน์ชาวพุทธ ฯลฯ A Buddhist Approach to Peace, Selflessness in Sartre's Existentialism a Early Buddhism, Buddhist Morality, etc.

รางวัลที่เคยได้รับ เช่น

- พ.ศ. ๒๕๓๒ ได้รับรางวัลคนดีศรีสังคม จากสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย
- พ.ศ. ๒๕๓๙ ได้รับรางวัลเสมาธรรมจักรทองคำ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้รับรางวัลมหิตลวราานุสรณ์
- พ.ศ. ๒๕๔๑ ปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาปรัชญาการศึกษา จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร
- พ.ศ. ๒๕๔๔ ปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาปรัชญาและศาสนา จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปาฐกถาเกียรติยศ

ศาสตราจารย์ นายแพทย์กษาน จาติกวณิช

ครั้งที่ ๒

เรื่อง “พระพุทธศาสนากับการเติมปัญญาให้สังคม”

โดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต ป.ธ.๙)

การจัดแสดงปาฐกถาเกียรติยศในครั้งนี้ เพื่อเป็นการร่วมรำลึกถึงและบูชาคุณของท่านศาสตราจารย์ นายแพทย์กษาน จาติกวณิช ผู้มีคุณูปการที่สำคัญต่อมหาวิทยาลัยมหิดล วงการแพทย์และสังคมไทย ดังที่เราได้ชมวีดิทัศน์เล่าประวัติของท่านกันแล้ว ในส่วนตัวนั้นอาตมาได้มีส่วนร่วมในการเชิดชูบุคคลสำคัญท่านนี้ ในครั้งนี้เป็นครั้งที่ ๒ ในครั้งแรกนั้นอาตมาได้เป็นประธานจัดทำหนังสือเรื่อง **อนุทินธรรมะ : ธรรมะสำหรับ ๓๖๕ วัน** จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์เนื่องในการพระราชทานเพลิงศพท่านศาสตราจารย์ นายแพทย์กษาน จาติกวณิช เมื่อวันที่ ๑๔ กันยายน พ.ศ.๒๕๓๙ ตามคำอาราธนาของท่านผู้หญิงสุมาลี จาติกวณิช และท่านปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (ดร.คุณหญิงกษมา วรวรรณ ณ อยุธยา)

อาตมารู้สึกชื่นชมในชีวิตและผลงานของศาสตราจารย์ นายแพทย์กษาน จาติกวณิช และครอบครัวของท่าน ที่แต่ละคนได้ทำประโยชน์แก่สังคมไทยมาโดยตลอด ในโอกาสที่มาแสดงปาฐกถาเป็นธรรมทานในครั้งนี้ จึงจะขอหยิบยกเรื่องที่น่าจะมีผลต่อการทำงานและการดำเนินชีวิตของเรา ด้วยการมองภาพรวมของสังคมไทย เพื่อกำหนดทิศทางที่เราจะก้าว

อย่างกันต่อไป เพราะว่าสังคมไทยในปัจจุบันกำลังถึงช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญเราอยู่ในช่วงของการปฏิรูปการศึกษา ปฏิรูประบบราชการ และปฏิรูประบบเศรษฐกิจ หน่วยงานใดหรือบุคคลใดพอจะช่วยกัน คนละไม้คนละมือก็หน้าจะออกมาช่วยกัน โดยเฉพาะร่วมกันกำหนดทิศทางของสังคมไทย ถ้าหากว่าเราไม่ใส่ใจตั้งแต่แรก กลับปล่อยให้สังคมไทยขับเคลื่อนไปทางไหนก็ได้โดยใครก็ตาม ต่อเมื่อเกิดปัญหาขึ้นในภายหลังจึงจะออกมาร้องไห้อาวววยก็อาจจะสายเกินการณ์ไปแล้ว เหมือนกรณีวิกฤตเศรษฐกิจที่เรากำลังประสบ ถ้าสังคมไทยมีภูมิปัญญาด้านเศรษฐกิจมากพอที่จะเตือนภัยล่วงหน้า ปัญหาเศรษฐกิจฟองสบู่แตกก็คงจะไม่หนักหนาสาหัส

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ปัญญาชีวิต ชีวิตมาหุ เสฎฐัง ปราชญ์ทั้งหลาย กล่าวว่ ชีวิตที่ดำรงอยู่ด้วยปัญญาเป็นชีวิตที่ประเสริฐสุด” นักปราชญ์ทางตะวันตกชื่อโสกราตีส กล่าวไว้ว่า “ชีวิตที่ไม่มีการตรวจสอบ ไม่มีค่าควรแก่การดำรงชีวิต” สังคมไทยที่ไม่ได้ตรวจสอบตนเอง คือไม่ได้เรียนรู้จากบทเรียนในอดีตเพื่อกำหนดทิศทางสู่นาคต ก็ชื่อว่าเป็นสังคมที่ขาดปัญญาจึงเกิดปัญหาซ้ำแล้วซ้ำเล่า ถ้าเราต้องการสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งปัญญา ก็ต้องช่วยกันหาทางเติมปัญญาให้สังคมไทย ซึ่งเราจะพิจารณาเรื่องนี้กันต่อไปจากมุมมองของพระพุทธศาสนา

ทุกวันนี้ กระบวนการเติมปัญญาให้สังคมกำลังดำเนินไปอย่างชะงักงัน ในนามของการปฏิรูปการศึกษา ทำให้ไม่ต้องมีการปฏิรูปการศึกษาในสังคมไทย ตอบว่า เพื่อให้คนไทยทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาและแสวงหาความรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต ถ้ามองต่อไปว่า เมื่อคนไทยทั้งประเทศมีการศึกษาดีขึ้น สังคมไทยจะได้อะไร ในประเด็นนี้เรามักได้ยินคำตอบว่าเมื่อคนไทยมีการศึกษาดีขึ้น สังคมไทยก็จะมีควม

สามารถในการแข่งขันด้านเศรษฐกิจสูงขึ้น และสามารถพัฒนาระบบเศรษฐกิจให้เป็นเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge-based Economy)

ในมุมมองนี้ การศึกษาได้ถูกนำมาใช้เศรษฐกิจ นั่นคือการศึกษาคือเครื่องมือสำคัญในการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การศึกษาจึงเป็นแค่ทางผ่าน (means) ไปสู่จุดหมายปลายทาง (end) ที่สำคัญมากกว่าคือ การพัฒนาเศรษฐกิจ

บทเรียนจากเศรษฐกิจฟองสบู่แตก

เพื่อจะทำความเข้าใจถึงที่มาที่ไปของแนวโน้มนโยบาย ที่พยายามลดการศึกษาให้เป็นส่วนใช้ของการพัฒนาเศรษฐกิจนี้ เราจะต้องมองกลับสู่อดีต เมื่อเศรษฐกิจไทยประสบภาวะฟองสบู่แตกความเสียหายมาจากอะไร ผู้สันตติกรรมพยายามแก้กันอย่างไร โดยจะใช้อริยสัจ ๔ เป็นกรอบในการวิเคราะห์ ขอเริ่มจากอริยสัจ ข้อแรกคือ ทุกข์ ซึ่งได้แก่ สภาพปัญหา

สภาพปัญหาของสังคมไทยซึ่งเป็นที่มาของการปฏิรูปการศึกษาปฏิรูประบบราชการและปฏิรูประบบเศรษฐกิจอยู่ในขณะนี้ก็คือ ภาคเศรษฐกิจประสบภาวะฟองสบู่แตกในปี พ.ศ.๒๕๔๐ เมื่อมองย้อนไปดูภาวะเศรษฐกิจของประเทศไทยก่อนหน้านั้น ตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๓๐-๒๕๓๘ เป็นช่วงเวลาที่ประเทศไทยฟู่ฟ่ามาก เพราะผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ หรือ จีดีพี (Gross Domestic Product = GDP) เติบโตโดยเฉลี่ยประมาณ ๑๐ % สร้างสถิติความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่สูงที่สุดในโลกในระยะนั้น จนกระทั่งธนาคารโลกถือเป็นต้นแบบแห่งความสำเร็จของประเทศที่กำลังพัฒนา และสำนักเศรษฐศาสตร์ต่างประเทศยกนิ้วให้ว่าไทยเป็นสิ่งมหัศจรรย์ของเอเชีย (Miracle of Asia) แต่การเติบโตทาง

เศรษฐกิจของไทย เป็นอนิจจังไม่ยั่งยืน เพราะเศรษฐกิจไทยที่เคยเติบโต ได้ถดถอยอย่างรุนแรงจนถึงกับติดลบ ๒ % ในช่วงปี พ.ศ.๒๕๓๙-๒๕๔๑ มีสถิติว่าเมื่อเกิดภาวะฟองสบู่แตกในปี พ.ศ.๒๕๔๐ รายได้ของประเทศ ไทยหายไปทันที ๑๓% ประเทศไทยโดยรวมจนลงกะทันหัน คนว่างงาน กันมากขึ้นเพราะโรงงานปิดตัวหรือมีการปลดคนงานออก จำนวนคนจน เพิ่มขึ้น คิดเป็น ๑๓ % ของแรงงานทั้งหมด ค่าเงินบาทที่ลดอย่าง ชวบชวา ทำให้ภาระหนี้สินของประเทศที่ต้องใช้เงินเป็นดอลลาร์เพิ่มขึ้น เกือบเท่าตัว

วิกฤตทางเศรษฐกิจเริ่มต้นที่ประเทศไทย ได้ลุกลามเป็นโรคติดต่อ ทางเศรษฐกิจไปยังประเทศอื่น ๆ ก่อให้เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำกันทั่ว หน้า ทั้งในอินโดนีเซีย เกาหลีใต้ ไต้หวัน ฮองกง ญี่ปุ่น และเลยไปถึง รัสเซีย ชาวโลกเรียกโรคระบาดทางเศรษฐกิจนี้ว่า “โรคต้มยำกุ้ง”

การระบาดของโรคต้มยำกุ้งจากไทยไปยังประเทศอื่น มาจาก สาเหตุสองประการ คือ

- ๑) เมื่อไทยปล่อยค่าเงินบาทลอยตัว ค่าเงินบาทลดลง ประเทศอื่นก็พากันแข่งลดค่าเงินลงตาม ๆ กัน เพราะถ้าไม่ ลดค่าเงินก็จะเสียเปรียบในการขายสินค้าออก และเสี่ยง ต่อการตกเป็นเป้าหนึ่ง ให้ถูกโจมตีค่าเงินเหมือนที่ไทยโดน โจมตีมาแล้ว
- ๒) ภาวะวิกฤตในประเทศไทย ทำให้นักลงทุนต่างประเทศ ตกตื่น พากันย้ายเงินลงทุนในตลาดหุ้นไทยและประเทศ แถบเอเชียตะวันออกไปยังภูมิภาคอื่น เศรษฐกิจในประเทศ เหล่านั้นจึงล้มลงตาม ๆ กัน จากโดมิโนตัวแรกที่เริ่ม ล้มในประเทศไทย

การที่ไทยประสบวิกฤตทางเศรษฐกิจครั้งนี้ ธนาคารโลกพยากรณ์ ไว้เมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๓ ว่าจะยาวนานถึง ๗ ปีนับตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๔๐ เป็นต้นมา นั่นคือเราต้องรอ จนถึงปี พ.ศ.๒๕๔๖ จึงจะให้เห็นกำลัง การผลิตและการบริโภคในประเทศไทยฟื้นตัว กลับเข้าสู่สภาพก่อนเกิด วิกฤตทางเศรษฐกิจในปี พ.ศ.๒๕๔๐ นับว่าโชคชะตาที่ร้ายยังทนมีชีวิตอยู่มาได้ จนถึงวันนี้เพราะปีนี้ครบกำหนดที่ว่ามันแล้ว

ภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจนี้เป็นทุกข์ของสังคมไทยโดยรวม ผู้ เชี่ยวชาญด้านเศรษฐศาสตร์พยายามค้นหาสมุทัยคือ สาเหตุของปัญหา ว่ามาจากไหนต่างวิเคราะห์กันไปต่าง ๆ นานา แล้วสรุปว่าปัญหามาจาก สาเหตุหลายประการ ซึ่งอาจแบ่งได้เป็นสองประเภท คือปัญหาภายใน กับปัญหาภายนอก

- ๑) **ปัญหาภายใน** เกิดจากความหละหลวมของภาคการเงิน การธนาคารในประเทศ หมายความว่า ในช่วงนั้นธนาคาร และบริษัทหลักทรัพย์ของไทยปล่อยสินเชื่อง่ายมาก ใคร ใครกู้ก็ปล่อยให้กู้ โดยไม่ตรวจสอบสินทรัพย์ค้ำประกัน ให้รอบคอบ ภาวะฟองสบู่เกิดขึ้น เพราะมีการนำที่ดิน ราคาถูกมาปั่นราคาให้แพงขึ้น เพื่อค้ำประกันเงินกู้ จำนวนมหาศาล เงินที่กู้ได้มาก็ไม่ได้นำไปลงทุนผลิต สินค้าเพื่อการส่งออก แต่กลับนำไปปั่นราคาที่ดินและเก็ง กำไรในตลาดหุ้น ดังจะเห็นได้ว่าในช่วงปี พ.ศ.๒๕๓๒- ๒๕๓๓ มูลค่าการซื้อขายที่ดินในประเทศเพิ่มขึ้น ๔๔.๕% และ ๕๔.๑ % ตามลำดับ ตลาดหุ้นไทยก็คึกคักไม่แพ้กัน จนถึงกับมีคำพูดในช่วงนั้นว่า “คนจนเล่นหวย คนรวย เล่นหุ้น” ดูเหมือนว่าช่วงนั้น คนไทยชอบรวยทางลัด ไม่ทำงานเป็นชิ้นเป็นอัน โดยในช่วงปี พ.ศ.๒๕๓๔-

๒๕๓๖ ดัชนีหุ้นไทยปรับตัวขึ้นอย่างต่อเนื่องจนถึงระดับ ๑,๖๘๒.๘๕ จุดในปลายปี พ.ศ.๒๕๓๖ คิดเป็นอัตราการเพิ่มถึง ๑๘๖% จากระดับ ในปลายปี พ.ศ.๒๕๓๓ เราพบสถิติว่าปลายปี ๒๕๔๐ จำนวนร้อยละ ๓๐-๔๐ ของเงินที่ธนาคารไทยปล่อยกู้ได้ตกไปอยู่กับภาคอสังหาริมทรัพย์ เมื่อเกิดภาวะฟองสบู่แตก ราคาบ้านและที่ดินดิ่งเหวพร้อมๆกับราคาหุ้น โดยที่ดัชนีหุ้นปรับลดลงมาที่ ๓๕๕.๘๑ ในปลายปี พ.ศ.๒๕๔๑ ธนาคารจึงมีหนี้สูญและหนี้ไม่ก่อให้เกิดรายได้ (Non-Performing Loan : NPL) จำนวนมาก ปัญหาเหล่านี้เกิดจากการปล่อยเงินกู้ไม่โปร่งใส ผู้บริหารการเงินการธนาคารตัดสินใจตามลำพังโดยไม่มีการควบคุมตรวจสอบ คือ ขาดธรรมาภิบาล (Good Governance) หรือการบริหารจัดการที่ดีในเรื่องเงินทอง การตัดสินใจสำคัญในเรื่องการเงินการธนาคารไม่มีความโปร่งใส (Transparency) ตรวจสอบไม่ได้ เพราะตกอยู่ในมือของคนเพียงไม่กี่คน ทั้งยังมีการแต่งตั้งตัวเลขเศรษฐกิจให้ดูดีเกินจริง เช่น ในปี พ.ศ.๒๕๓๙ ทางการของไทยแถลงว่าธนาคารไทยมีหนี้ไม่ก่อให้เกิดรายได้ หรือเอ็นพีแอล แค่ ๗.๗ % แต่จากการศึกษาขององค์กรต่างประเทศ พบว่าช่วงนั้นธนาคารไทยมี เอ็นพีแอล สูงถึง ๑๘% ยิ่งไปกว่านั้น ธนาคารยังทำหน้าที่เป็นตัวกลางกู้เงินจากต่างประเทศ เพื่อปล่อยกู้ให้ลูกค้าในประเทศอย่างง่ายดาย โดยใช้บริการผ่านบีไอบีเอฟ หรือ Bangkok International Banking Facility (BIBF) ที่ธนาคารแห่งประเทศไทยเปิดให้บริการตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๓๕ ส่งผลให้ประเทศไทยมีหนี้สินต่างประเทศในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ประ-

มาณสี่ล้านล้านบาท

๒) ปัญหาภายนอก เกิดจากการส่งออกของไทยลดลงอย่างมาก ดังจะเห็นได้ว่าในปี พ.ศ.๒๕๓๘ การส่งออกของไทยโต ๒๓% และลดลงเหลือ ๐.๕% ในปี พ.ศ. ๒๕๓๙ ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของไทยที่ผ่านมามีอัตราการขยายแข่งขันกับต่างประเทศ เมื่อขายสินค้าออกได้น้อย เงินตราต่างประเทศซึ่งเป็นทุนสำรองสำหรับปกป้องค่าเงินบาทก็น้อยเป็นเงาตามตัว เงินบาทช่วงนั้นผูกตรึงอยู่กับเงินสกุลดอลลาร์สหรัฐฯ ด้วยอัตราแลกเปลี่ยน ๒๕ บาทต่อหนึ่งดอลลาร์ ซึ่งทำให้เงินบาทแข็งค่าเกินจริงเมื่อค่าเงินบาท แข็งเกินไป ราคาสินค้าออกของไทยก็แพงกว่าประเทศคู่แข่ง การส่งออกของไทยจึงลดลงอย่างมาก และค่าเงินบาทที่แข็งเกินจริงก็ทำให้ตกเป็นเป้าโจมตีค่าเงินในที่สุด

ธนาคารโลกวิเคราะห์ว่า ภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในประเทศไทยนั้น บ่งบอกว่าการพัฒนาของไทยไม่ยั่งยืน เพราะไม่สามารถทนรับแรงเสียดทานจากภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อไทยเปิดเสรีด้านการเงินด้วยบริการ บีไอบีเอฟ ทำให้เงินจำนวนมากไหลเข้ามาปั่นราคาหุ้นและราคาอสังหาริมทรัพย์ให้สูงเกินจริง จนเกิดภาวะฟองสบู่ ในช่วงนั้นเราไม่มีระบบป้องกันตนเองและการควบคุมตรวจสอบก็ไม่ดีพอ หนี้สินของประเทศจึงเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เมื่อกลุ่มทุนจากต่างประเทศเข้ามาโจมตีค่าเงินบาท เราก็ไม่มีระบบป้องกันตนเองที่ดีพอ ธนาคารแห่งประเทศไทย เทเงินตราต่างประเทศซึ่งเป็นทุนสำรองปกป้องค่าเงินบาทจนหมดหน้าตัก ในที่สุดรัฐบาลต้องประกาศให้ค่าเงินบาท

ลอยตัวในปี พ.ศ.๒๕๔๐ จึงเกิดภาวะฟองสบู่แตกทันที

นี่เป็นบทเรียนราคาแพงที่สอนเราว่า ถ้าจะเปิดการแข่งขันเสรีในเรื่องใด เราต้องมีความเก่งกล้าสามารถในเรื่องนั้นพอที่จะสู้กับเขาได้ แต่ในความเป็นจริง ไทยมีความสามารถในการแข่งขันระดับโลกไม่สูงนัก เช่น ในปี พ.ศ.๒๕๔๕ สถาบันนานาชาติเพื่อพัฒนาการจัดการ หรือ International Institute for Management Development (IMD) ได้จัดอันดับความสามารถในการแข่งขันของประเทศไทยไว้ในอันดับที่ ๓๔ ในจำนวน ๔๙ ประเทศ โดยขึ้นมาจากอันดับที่ ๓๘ ในปี พ.ศ.๒๕๔๔ ประเทศสหรัฐอเมริกาได้อันดับที่ ๑ ซึ่งแสดงว่ามีความสามารถในการแข่งขันสูงสุด ประเทศสิงคโปร์ได้อันดับที่ ๕ ในปี พ.ศ.๒๕๔๕ หลังจากที่เคยอยู่อันดับที่ ๒ ในปี พ.ศ.๒๕๔๒-๒๕๔๔

อย่างไรก็ตาม สิงคโปร์เป็นประเทศเดียวในกลุ่มอาเซียนที่มีความสามารถในการแข่งขันสูงมาก ดังจะเห็นได้ว่า เมื่อเกิดภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจในเอเชีย เกาหลีใต้ ไทย และอินโดนีเซีย เจ็บหนัก แต่สิงคโปร์ยังอยู่ได้สบาย ไม่ได้ลดค่าเงิน ตอนนี้อยู่เริ่มมองสิงคโปร์เป็นต้นแบบอีกครั้ง ถ้ามองในแง่ของอริยสัจข้อที่สาม คือ **เก็งกำไร** ไทยก็กำหนดเป้าหมายของการพัฒนาของไทยไปในแนวทางเดียวกับสิงคโปร์ด้วยการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของประเทศให้สูงยิ่งขึ้น

ท่านทั้งหลายคงจำได้ว่า ครั้งหนึ่งไทยได้ประกาศว่าจะเป็นเสือตัวที่ ๕ แห่งเอเชีย เราพยายามวัดรอยเท้าเสือสี่ตัวคือ สิงคโปร์ ไต้หวัน ฮองกง และเกาหลีใต้ สมัยนั้นประเทศไทยฝันที่จะเป็นนิคส์ (NICs) หรือประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (Newly Industrialized Countries) เรามอง

สิงคโปร์และเกาหลีใต้เป็นต้นแบบในการพัฒนาของไทย จนกระทั่งเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจในเอเชีย เราได้ล้มเรื่องที่ว่าไทยจะเป็นนิคส์ไปแล้ว ตอนนี้อยู่เริ่มมองสิงคโปร์เป็นต้นแบบอีกแต่ในความหมายใหม่คือ ไทยฝันที่จะเป็นประเทศที่มีความสามารถในการแข่งขันสูงเหมือนสิงคโปร์ เรายังดำเนินนโยบายการพัฒนาประเทศตามหลังเขาอยู่ดี เมื่อไรเราจะเป็นตัวของตัวเองโดยไม่ต้องตามหลังใครได้สักที

การที่ไทยเรามีนโยบายพัฒนาประเทศตามหลังเสือสี่ตัว เป็นเรื่องที่น่าใจง่าย เพราะเราต้องอยู่กับประชาคมโลก เมื่อธนาคารโลกจัดอันดับสิงคโปร์และเกาหลีใต้ให้เป็นประเทศเศรษฐกิจอุตสาหกรรมใหม่ขั้นหนึ่งของเอเชีย หรือ First Tier Asian New Industrial Economy (NIE) และจัดอันดับประเทศไทยให้เป็นประเทศเศรษฐกิจอุตสาหกรรมใหม่ขั้นสองของเอเชีย จึงเป็นธรรมชาติที่เราจะต้องพยายามเป็นประเทศขั้นหนึ่งเหมือนสิงคโปร์และเกาหลีใต้ที่มีระบบเศรษฐกิจเข้มแข็งสามารถแข่งขันในตลาดโลกได้ ระบบเศรษฐกิจที่เข้มแข็งนี้เรียกว่า เศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge-based Economy) ในการประกาศใช้แผนไอที พ.ศ.๒๕๔๔-๒๕๕๓ รัฐบาลแสดงจุดยืนชัดเจนว่าจะผลักดันประเทศไทยให้มีระบบเศรษฐกิจฐานความรู้

เศรษฐกิจฐานความรู้คือ ระบบเศรษฐกิจที่อาศัยการผลิตการแพร่กระจาย และการใช้ความรู้มาเป็นตัวขับเคลื่อนหลักที่ทำให้เกิดการเติบโตสร้างความมั่งคั่งและสร้างงานในอุตสาหกรรมทุกรูปแบบ ในระบบเศรษฐกิจแบบนี้ จุดเน้นไม่ได้อยู่ที่มีทุน ที่ดิน หรือแรงงานราคาถูก แต่อยู่ที่ “ความรู้” ซึ่งมีบทบาทสำคัญ และเป็นตัวนำไปสู่ความสำเร็จในด้านการพัฒนาผลผลิตและการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ

โครงการเศรษฐกิจฐานความรู้¹ เป็นเรื่องที่น่าสนใจโดยกลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจ เอเชีย-แปซิฟิก (Asia Pacific Economic Cooperation) หรือ เอเปค (APEC) ตั้งแต่การประชุมผู้นำเอเปคครั้งที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๐ ซึ่งเป็นปีที่ประเทศไทยและหลายประเทศในเอเชียเริ่มประสบภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ นโยบายเศรษฐกิจฐานความรู้¹ ได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มประเทศสมาชิกของเอเปคเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน แม้ในการประชุมผู้นำเอเปคซึ่งจะมีขึ้นในประเทศไทยในเดือนตุลาคมปีนี้ เอเปคก็ยังจัดเรื่องเศรษฐกิจฐานความรู้ไว้ในวาระการประชุมอันดับแรก เพื่อให้ประเทศกลุ่มเอเปค ๒๑ ประเทศ หาทางกำหนดนโยบายและมาตรการผลักดันให้ประเทศสมาชิกใช้ระบบเศรษฐกิจฐานความรู้ได้เร็วขึ้น

นโยบายของเอเปค

มรรค หรือวิธีดำเนินการตามนโยบายเศรษฐกิจฐานความรู้¹ ที่เอเปคกำหนดไว้มี ๔ ประการ ดังนี้

๑. นวัตกรรมและการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี (Innovation and Technological Change) หมายถึง การร่วมมือของภาครัฐและภาคเอกชนในการทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ทางเทคโนโลยี และนำเทคโนโลยีนั้นมาดัดแปลงปรับปรุง เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด การนำความรู้ใหม่หรือเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ผลิตสินค้า ก็จะช่วยเพิ่มราคาให้กับสินค้านั้น เมื่อเราซื้อสินค้า ๑ ชิ้น สินค้าชิ้นนั้นมีมูลค่าที่เกิดจากแรงงานหรือวัตถุดิบชนิดเดียว แต่มูลค่าที่เกิดจากความรู้หรือส่วนเทคโนโลยีนั้นมีมากกว่าหลายเท่าตัว เช่น ซอฟต์แวร์คอมพิวเตอร์ที่บรรจุในแผ่นดิสเก็ต ๑ แผ่น มูลค่าแผ่นนั้นไม่เกิน ๒๐

กว่าบาท แต่เราต้องซื้อ ๑,๐๐๐ บาท เพราะมีโปรแกรมที่เราต้องการบรรจุอยู่ในแผ่นนั้น มูลค่าที่เพิ่มขึ้นเป็นทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งเกิดจากพลังความรู้และเทคโนโลยี ถ้าเรามุ่งงานวิจัยที่ก้าวหน้าและเทคโนโลยีที่ล้ำสมัยมาช่วยผลิตสินค้า เราก็จะขายได้ราคาดีมาก

ในช่วงก่อนที่เศรษฐกิจของไทยจะประสบภาวะฟองสบู่แตกนั้น เรามีโรงงานทอผ้าจำนวนมากในย่านรังสิต โรงงานเหล่านี้ใช้แรงงานที่ไม่มีฝีมืออันใดมาเย็บปักถักร้อยแล้วส่งเสื้อผ้าราคาถูกไปขายต่างประเทศ ราคานั้นผู้เชี่ยวชาญจากเกาหลีใต้ได้มาทำวิจัยและเตือนประเทศไทยว่าอย่าใช้แรงงานราคาถูกอย่างเดียวเป็นตัวผลิตสินค้า ต่อไปไทยจะสู้ประเทศที่มีแรงงานราคาถูกกว่าอย่างจีนและเวียดนามไม่ได้ เขาแนะนำให้เราใช้สมองผลิตเสื้อผ้า นั่นคือให้หนักออกแบบหรือดีไซน์เนอร์ใช้ไอเดีย ออกแบบเสื้อผ้าให้หน้าสวมใส่เป็นแฟชั่นที่ทันสมัย ราคาเสื้อผ้าของไทยก็จะสูงขึ้น สามารถขายแข่งกับเวอซาเซโต้ เสื้อผ้าของเวอซาเซโต้จะมีมูลค่าวัตถุดิบไม่มากนักแต่ขายได้ราคาแพง เพราะมีการออกแบบที่น่าสมัย จนเป็นที่หือติดตลาดไปแล้ว

ปรากฏว่าอุตสาหกรรมทอผ้าของไทยยังไม่ทันปรับตัวตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญก็เกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจเสียก่อน ตอนนั้นโรงงานทอผ้าของเราได้ปิดกิจการไปเป็นจำนวนมาก

ขณะนี้ ภาครัฐของเรากำลังผลักดันนโยบายที่ใช้ความรู้ไปเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าให้มากที่สุดเพื่อว่าประเทศไทยจะกลายเป็น “ศูนย์กลางแฟชั่นเมืองร้อน” ดังที่มีการเผยแพร่ความฝัน ๗ ประการที่ประเทศไทยต้องการจะเป็นความฝัน เหล่านี้จะเป็นจริงได้ก็ต่อจากศักยภาพความรู้และเทคโนโลยีที่ก้าวหน้า เช่น ฝันข้อที่ ๓ วาดภาพว่า “ประเทศไทยจะเป็น

ผู้ผลิตมาตรฐานระดับโลกในตลาดสินค้าเฉพาะ เช่น เป็นครัวหรือสวนครัวของโลก ศูนย์กลางไม้ดอกของเอเชีย ศูนย์บริการสุขภาพมูลฐานระดับโลก เมืองดีทรอยท์ของเอเชีย (ผลิตรถยนต์) เมืองหลวงของการท่องเที่ยวเอเชีย ศูนย์กลางแฟชั่นเมืองร้อน ศูนย์กลางกราฟิกดีไซน์ ตลาดเฟอร์นิเจอร์โลก ผู้นำในการส่งออกผลิตภัณฑ์ยางที่มีคุณภาพ”

ความฝันของประเทศไทยขณะนี้แสดงถึงการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการแข่งขันชิงความเป็นผู้นำระดับโลกหรือระดับเอเชียด้านการผลิตสินค้าและให้บริการ ความฝันนี้จะไม่วันเป็นจริงได้ถ้าแรงงานไทยยังไร้ฝีมือคือต่อการศึกษา ดังนั้นประเทศไทยจำเป็นต้องปฏิรูปการศึกษาเพื่อพัฒนาคนไทยให้มีความรู้สูงขึ้นตามมาตรการ ข้อที่ ๒ ของเอเปค

๒. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development) เป็นองค์ประกอบสำคัญมากในเศรษฐกิจฐานความรู้ เพราะทรัพยากรมนุษย์ที่ได้รับการพัฒนาให้มีความรู้ดีจะสามารถใช้ความรู้เพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าที่ผลิตออกมา บัจฉัยในการผลิตอื่น ๆ เช่น ทุน ที่ดิน วัตถุดิบ มีความสำคัญน้อยกว่าความรู้ความสามารถของทรัพยากรมนุษย์ ถ้ามนุษย์มีความรู้ความสามารถดี เขาจะเพิ่มมูลค่ามหาศาลให้กับสินค้าที่ผลิตออกมา

การจัดการศึกษาและการฝึกอบรม เป็นวิธีที่ดีที่สุดสำหรับพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ด้วยเหตุนี้การยกระดับการศึกษาของประชาชนจึงเป็นการลงทุนอย่างหนึ่งที่จะทำให้ประเทศมีความสามารถในการแข่งขันสูงขึ้น พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นพลังขับเคลื่อนให้มีการปฏิรูปการศึกษาไปสู่เป้าหมายคือ การทำให้คนไทยได้รับการศึกษาต่อเนื่องตลอดชีวิต เยาวชนคนรุ่นใหม่มีโอกาสรับ

การศึกษาขั้นพื้นฐาน ๑๒ ปี โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายและการศึกษาภาคบังคับได้เพิ่มเวลาเรียนในโรงเรียนจาก ๖ ปี เป็น ๙ ปี มีสถิติว่าขณะนี้คนไทยได้รับการการศึกษาในโรงเรียนโดยเฉลี่ย คนละ ๗ ปี เป็นที่เชื่อกันว่านโยบายยกระดับการศึกษานี้จะทำให้สังคมไทยเป็นสังคมฐานความรู้ (Knowledge-based Society) หรือสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society) ดังความฝันข้อที่ ๔ ที่วาดภาพให้ประเทศไทยเป็น “ประเทศแห่งความรู้ ความคิดสร้างสรรค์ เป็นศูนย์กลางแห่งภูมิภาคด้านการวิจัยและพัฒนา ประชาชนมีความสามารถในการใช้ภาษาที่สอง เช่น จีน อังกฤษ และเป็นฐานการเรียนรู้ที่เข้มแข็ง”

เป็นที่น่าสังเกตว่าการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวนโยบายนี้อาจจะลดฐานะของมนุษย์ให้เป็นเพียง “ทรัพยากร” อย่างหนึ่งซึ่งจำเป็นต่อการผลิตสินค้าและบริการ ในมุมมองนี้การจัดการศึกษาถูกถือเป็นการลงทุนทางธุรกิจ นั่นคือเมื่อรัฐจ่ายเงินเพื่อจัดการศึกษา ก็ต้องหวังว่าจะคุ้มกับการลงทุน รัฐหวังจะได้ทรัพยากรมนุษย์ที่มีความรู้ดีเพื่อยกระดับความสามารถในการแข่งขันของประเทศให้สูงขึ้น มุมมองนี้ถือว่าการศึกษาเป็นเครื่องมือพัฒนาเศรษฐกิจ กล่าวให้ชัดลงไปก็คือ การศึกษารับใช้เศรษฐกิจ เมื่อรัฐลงทุนให้เด็กเรียนฟรี ๑๒ ปี รัฐก็คาดหวังว่าจะคุ้มกับการลงทุน นั่นคือที่มาของคำถามที่ว่าเมื่อปฏิรูปการศึกษาแล้วรัฐจะได้อะไร

๓. เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Information and Communication Technologies : ICT) หมายถึงองค์ประกอบโครงสร้างพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจฐานความรู้ที่ทำให้ประชาชนและภาคธุรกิจเข้าถึงสารสนเทศจากทั่วทุกมุมโลก และสามารถดึงข้อมูลข่าวสารออกมาสร้างองค์ความรู้เพื่อประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์

ในการทำธุรกิจ รวมทั้งการติดต่อทางธุรกิจแบบใหม่ผ่านอินเทอร์เน็ต ที่เรียก พาณิชนียอิเล็กทรอนิกส์ หรือ อีคอมเมิร์ซ (E-commerce)

รัฐบาลไทยได้ดำเนินตามนโยบายข้อที่ ๓ ของเอเปคอย่างไม่ย่อหน้าใคร ด้วยการตั้งกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร หรือ กระทรวงไอซีที เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ กระทรวงไอซีที ประกาศวิสัยทัศน์ว่า “เป็นกระทรวงชั้นนำ ที่วางแผนส่งเสริมและประสานงานกับทุกภาคส่วน (หน่วย) อย่างมีประสิทธิภาพในการเพิ่มศักยภาพการแข่งขันของประเทศด้วยไอซีที พัฒนาให้ไทยเป็นผู้นำด้านอุตสาหกรรม และเทคโนโลยีไอซีทีในภูมิภาคและใช้ไอซีทีเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน และสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญา และเรียนรู้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียม”

กระทรวงไอซีทีมีนโยบายให้ประชาชนคนไทยร้อยละ ๗๐ สามารถเข้าถึงอินเทอร์เน็ตได้ ขณะที่รายงานไอทีโลก (Global IT Report) ของมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ระบุว่าช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๔-๒๕๔๕ ประเทศไทย มีจำนวนผู้ใช้อินเทอร์เน็ตแค่อ้อยละ ๒ ของประชากร นอกจากนี้กระทรวง ยังมีนโยบายให้เพิ่มอัตราความสามารถในการใช้ไอซีทีของประชากรให้ ถึงร้อยละ ๖๐ เนื่องจากความสามารถในการใช้ไอซีทีเป็นทักษะพื้นฐานของประชาชนในสังคมเศรษฐกิจฐานความรู้

๔. สภาพแวดล้อมทางธุรกิจ (Business Environment) หมายถึง การออกกฎหมายและกำหนดนโยบายให้เอื้อต่อการดำเนินการตามแนวทางของเอเปค ๓ ข้อข้างต้น เช่น ส่งเสริมให้สถาบันวิจัยในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ รวมมือกันทำวิจัยและพัฒนานวัตกรรมมากขึ้น ออกกฎหมายที่เปิดโอกาสให้มีการแข่งขันเสรีด้านการ

บริการโทรศัพท์มือถือและการสื่อสารทั่วไป ราคาโทรศัพท์มือถือ และอินเทอร์เน็ตจะได้ถูกลง การตราพระราชบัญญัติจัดสรรคลื่นความถี่วิทยุ และโทรทัศน์เป็นตัวอย่างที่ดีในเรื่องนี้

มีข้อควรระวังว่า การที่เรามุ่งดำเนินตามนโยบายเศรษฐกิจฐานความรู้ตามที่เอเปคกำหนดไว้มากเกินไป อาจทำให้พลาดเป้าหมายที่แท้จริงของการศึกษา ทั้งนี้เพราะนโยบายข้อที่ ๓ เอเปคถือว่าการศึกษามีไว้เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มีไว้เพื่อสร้างระบบเศรษฐกิจฐานความรู้ นั่นแสดงว่าการศึกษาประเภทนี้มีไว้เพื่อรับใช้เศรษฐกิจ คือเขาจัดการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้สำหรับทำมาหากินเท่านั้น วิชาใดที่ส่งเสริมให้คนทำงานเก่งขึ้น จนสามารถผลิตสินค้าแข่งขันกับตลาดโลกได้ เขาจะสอนเฉพาะวิชานั้น แต่วิชาใดส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นคนดีมีความสุข เช่น วิชาพระพุทธศาสนา วิชาอื่นอาจจะไม่จำเป็นเท่าไร

เป้าหมายของการศึกษา

ถ้าเรามุ่งจัดการศึกษาเพื่อรับใช้นโยบายทางเศรษฐกิจอย่างนี้ เรา จะพลาดเป้าหมายที่แท้จริงของการศึกษาไปอย่างน่าเสียดาย และในที่สุด การปฏิรูปการศึกษาไทยในปัจจุบันก็จะหลงทางอีกเช่นเคย

อะไรคือเป้าหมายที่แท้จริงของการศึกษา

เพื่อตอบคำถามนี้ เราจะต้องเห็นตรงกันก่อนว่า คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา นั่นคือคนเป็นตัวตั้งของการพัฒนาทั้งหลาย คนที่ได้รับการพัฒนาดีแล้วจะถึงบรรลุสภาวะที่เรียกว่า **มนุษย์ที่สมบูรณ์**

เมื่อคนชนิดนี้ไปอยู่ในจุดไหนของสังคม เขาก็มีส่วนผลักดันให้จุดนั้นพัฒนาไปด้วย กล่าวคือ มนุษย์ที่สมบูรณ์จะช่วยพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ศาสนา และวัฒนธรรมต่อไป

คำถามที่ตามมาก็คือเราจะสร้างมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้อย่างไร

ตอบว่าการศึกษาคือวิธีที่ดีที่สุดสำหรับสร้างมนุษย์ที่สมบูรณ์

เป้าหมายหลักของการศึกษาไทยจึงอยู่ที่การพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ การสร้างระบบเศรษฐกิจฐานความรู้ ควรถือเป็นเป้าหมายรองของการศึกษา

ดังนั้น การศึกษาที่พึงประสงค์ของสังคมไทย ไม่ควรเป็นไปเพื่อตอบสนองเป้าหมายทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่ที่จริงการศึกษาต้องนำหน้าเศรษฐกิจ นั่นคือ การศึกษามีไว้เพื่อพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ การพัฒนาคนเป็นเป้าหมายหลักของการศึกษาไทย การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายรอง ทั้งนี้เพราะถ้าคนได้รับการพัฒนาดีแล้ว การพัฒนาเศรษฐกิจฐานความรู้ก็จะตามมาเอง

ในรอบร้อยปีที่ผ่านมาดูเหมือนว่าการศึกษาไทยจะหลงทางไปบ้าง

ในช่วงแรกตั้งแต่สถาปนากษัตริย์รัฐธรรมนูญเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕ การศึกษาไทยมีไว้สำหรับสอนคนให้อ่านออกเขียนได้เพื่อไปเป็นเสมียน และเป็นเจ้าคนนายคน ตามคตินิยมโบราณที่ว่า “สิบพ่อค้าไม่เท่าหนึ่งพระยาเลี้ยง” นั่นคือในระยะนี้การศึกษาไทย มีหน้าที่ผลิตคนเพื่อป้อนเข้าสู่ระบบราชการ

ระยะต่อมา ตั้งแต่มีการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๐๙) เป็นต้นมา การศึกษาไทยมีหน้าที่ผลิตคนเพื่อป้อนเข้าสู่ตลาดแรงงานตามคำปลุกใจที่ว่า “งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข” นั้นหมายความว่า การศึกษาไทย มีหน้าที่รับใช้ภาคเศรษฐกิจ

แนวคิดที่ว่า “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” เพิ่งจะปรากฏเป็นรูปธรรม ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๔) ระยะนี้ เริ่มมีการพูดถึงการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้เป็นศูนย์กลางแห่งการพัฒนา และในที่สุดก็ได้มีการนำแนวนโยบายของยูเนสโกเรื่อง “การศึกษาตลอดชีวิต (Life-long Education)” มาบัญญัติไว้ในมาตรา ๔ แห่ง พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ว่า

“การศึกษาตลอดชีวิต หมายความว่า การศึกษาที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างการศึกษาระบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต”

การที่ พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ กำหนดให้มีการศึกษาตลอดชีวิตไว้เช่นนี้ก็เพื่อสร้างสังคมไทยให้เป็น สังคมฐานความรู้ (Knowledge-based Society) สังคมฐานความรู้เป็นสังคมที่คนมีการศึกษาดี และใฝ่ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมต่อเนื่องตลอดชีวิต คนเช่นนี้แหละที่เป็นศูนย์กลางแห่งการพัฒนา เขาพร้อมที่จะช่วยพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ศาสนาและวัฒนธรรมต่อไป ดังนั้นสังคมฐานความรู้จึงเป็นรากฐานของเศรษฐกิจฐานความรู้

สิ่งที่ต้องระวังอย่างยิ่งก็คือ ถ้าเรายึดตามนโยบายที่ว่าการศึกษา มุ่งพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อให้เป็นตัวขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานความรู้ เราอาจจะหลงทางอีกครั้งก็ได้ ดังนั้นเราต้องยืนยันว่าเป้าหมายแท้จริง ของการศึกษาอยู่ที่การสร้างสังคมฐานความรู้ ซึ่งต้องมาก่อนเศรษฐกิจ ฐานความรู้

อันที่จริง พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ตั้งเข็มทิศ ไว้ถูกทางแล้ว ที่กำหนดให้เป้าหมายของการศึกษาอยู่ที่สังคมฐานความรู้ แต่วิกฤตทางเศรษฐกิจในปี พ.ศ.๒๕๔๐ ทำให้นโยบายการศึกษาของ ไทย เปลี่ยนไปเน้นแก้ปัญหาเศรษฐกิจมากกว่าจะคิดพัฒนาคนให้เป็น มนุษย์ที่สมบูรณ์ รายวิชาที่เน้นมากและมีเวลาเรียนมากขึ้นในโรงเรียน ที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในปัจจุบันคือ รายวิชาที่ช่วยเพิ่มขีดความ สามารถในการแข่งขันของประเทศ เช่น ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ คอมพิวเตอร์ ส่วนรายวิชาที่มีส่วนสำคัญต่อการพัฒนา คนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เช่น สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ถูกบีบให้ลดเวลาเรียนลง มีเสียงบ่นกันหนาหูว่าหลายโรงเรียนจัด ตารางเวลาสำหรับวิชาพระพุทธศาสนา น้อยกว่าหนึ่งคาบต่อสัปดาห์ และที่น่าเป็นห่วงมากก็คือ สายอาชีวศึกษาให้ความสำคัญแก่การเรียน การสอนพระพุทธศาสนา น้อยลงไปอีก

เศรษฐกิจแบบแข่งขันกับเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน

การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของ ประเทศ ได้ตั้งเป้าหมายไว้ที่เศรษฐกิจฐานความรู้ซึ่งเป็น เศรษฐกิจแบบ แข่งขัน (Competitive Economy) การศึกษาชนิดนี้ผลิตคน เพื่อป้อนเข้าสู่ตลาดแรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งอาจมีผลให้ภาคเกษตรกรรม

อ่อนแอเพราะคนที่จบการศึกษาจากระบบโรงเรียนมักถูกการใช้แรงงาน ในไร่นา หลายคนกลายเป็นคนดีที่โลกไม่ต้องการ good for nothing

สังคมไทยที่อยู่มาได้ไม่ใช่เพราะเศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรมที่มุ่ง ผลิตเพื่อขายแข่งกับตลาดโลกเท่านั้น เรายังมีเศรษฐกิจภาคเกษตรกรรมที่มุ่งสร้างผลิตผลทางการเกษตรเพื่อให้คนไทยพออยู่พอกิน นัก เศรษฐศาสตร์เรียกเศรษฐกิจประเภทนี้ว่า เศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน (Subsistence Economy)

เศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน หมายถึง การตอบสนองความต้องการ ของมนุษย์ด้วยผลผลิตจากธรรมชาติ เศรษฐกิจแบบนี้อยู่ใกล้ชีวิต ธรรมชาติเพราะต้องอาศัยท้องนาท้องไร่เป็นที่ทำมาหากินด้วยการปลูก พืชเลี้ยงสัตว์ เศรษฐกิจแบบนี้ไม่ได้ผลิตเพื่อค้าขายแต่ผลิตเพื่อให้ พออยู่พอกิน คนในระบบเศรษฐกิจแบบนี้จะไม่ทำลายธรรมชาติ เพราะ ว่าเมื่อเขาเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วก็ปลูกพืชขึ้นมาใหม่ กระบวนการ ผลิตก็ไม่สร้างมลภาวะให้กับสิ่งแวดล้อม คนไทยสมัยก่อนอยู่มาได้ด้วย ระบบเศรษฐกิจแบบพอมีพอกินเพราะว่า ในน้ำมีปลาในนามีข้าว

แม้ในยุคปัจจุบัน เศรษฐกิจแบบพอมีพอกินนี้ก็ยังเกี่ยวข้องกับ วิถีชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ของประเทศที่ทำงานอยู่ในภาคเกษตรกรรม ดังจะเห็นได้ว่าสถิติในปี พ.ศ.๒๕๔๔ มีแรงงานไทยจำนวน ๓๓ ล้านคน เราพบว่าในปี พ.ศ.๒๕๓๙ ซึ่งเป็นช่วงก่อนเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ มีแรงงานไทยที่ทำงานอยู่ตามท้องไร่ท้องนาในภาคเกษตรกรรมมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๔ ของแรงงานทั้งหมด รองลงมาคือผู้ใช้แรงงานในภาค บริการมีร้อยละ ๓๑ การรับราชการถูกจัดอยู่ในภาคนี้ และอันดับสุดท้าย คือผู้ใช้แรงงานในภาคอุตสาหกรรมที่มีเพียงร้อยละ ๑๕ ของแรงงาน

ทั้งหมด

การศึกษาไทยจึงไม่ควรละเลยการพัฒนาแรงงานภาคเกษตรกรรม ซึ่งเป็นแรงงานส่วนใหญ่ของประเทศ และภาคเกษตรกรรมนี้แหละที่รองรับผู้ตกงานจากภาคอุตสาหกรรมในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๔๐ เป็นต้นมา ในช่วงนั้นคนไทยตกงานกันมาก ปริมาณคนจนเพิ่มจาก ๑๑% เป็น ๑๓% ในทันที ธนาคารโลกได้คาดการณ์ไว้ว่า สังคมไทยจะประสบภาวะวิกฤต ๒ ประการ เพราะผลกระทบจากวิกฤตทางเศรษฐกิจ คือ ประการแรก คนไทยอาจจะอดอยากหิวโหยเหมือนที่เคยเกิดขึ้นในอาร์เจนตินา และประการที่สอง ยาเสพติดจะแพร่ระบาดในสังคมไทยอย่างไม่เคยมีมาก่อน เพราะคนเคยรวยทั้งหลายมักเป็นพวกที่ชอบรวยทางลัดจึงหันไปค้ายาเสพติด

ถึงวันนี้เราพบว่า ธนาคารโลกคาดการณ์ถูกต้องเรื่องหนึ่งก็คือ ยาเสพติดคร่าชีวิตคนในสังคมไทย จนกระทั่งรัฐบาลไทยต้องประกาศสงครามกับยาเสพติด แต่ที่ผิดคาดก็คือ คนไทยไม่ได้อดอยากหิวโหยเพราะตกงานกันมาก

ธนาคารโลกยอมรับว่า แม้เศรษฐกิจไทยจะประสบภาวะฟองสบู่แตก แต่คนไทยก็ไม่ถึงกับอดตาย เพราะประเทศไทยมีสิ่งที่เรียกว่า **ตาข่ายนิรภัย (safety net)** คือมีภาคเกษตรกรรมเป็นเหมือนตาข่ายรองรับผู้ตกงานจากภาคอุตสาหกรรมไม่ให้อดตาย เช่นเดียวกับตาข่ายที่ซึ่งรองรับนักกายกรรม ห้อยโหนไม่ให้บาดเจ็บล้มตายในกรณีที่พลาดตกลงมา คนจำนวนมากตกงานจากระบบเศรษฐกิจแบบแข่งขัน แต่ก็ไม่อดตาย เพราะสามารถกลับไปทำไร่นาทำนาในระบบเศรษฐกิจแบบพอมมีพอกิน ชาวนาชาวไร่ยังรับเลี้ยงญาติพี่น้องที่ตกงานเหล่านั้นให้พอยู่พอกิน

กันต่อไปได้

ภาคเกษตรกรรมจึงเป็นตาข่ายนิรภัยของสังคมไทย ภาคเกษตรกรรมนี้ อิงอยู่กับระบบเศรษฐกิจแบบพอมมีพอกินที่เลี้ยงดูคนส่วนใหญ่ของประเทศ ถ้าการศึกษาเน้นเรื่องเศรษฐกิจฐานความรู้อย่างเดียว การศึกษาก็จะมุ่งพัฒนาคนเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมเป็นหลัก หากเป็นเช่นนั้น ภาคอุตสาหกรรมจะยิ่งเข้มแข็ง ในขณะที่ภาคเกษตรกรรมจะอ่อนแอลง มีผลเป็นการทำลายภาคเกษตรกรรมในทางอ้อม วันใดที่ภาคเกษตรกรรมถูกทำลายไปจริง ๆ เราจะไม่มีตาข่ายนิรภัยไว้รองรับแรงงานที่ตกงานจากภาคอุตสาหกรรมถ้าเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจขึ้นอีกในอนาคต

ยิ่งไปกว่านั้น การศึกษาที่เน้นภาคอุตสาหกรรมอาจจะทำลายภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยไม่ตั้งใจ ทั้งนี้เพราะการผลิตเพื่อการแข่งขันจะมุ่งไปที่การนำเข้าเทคโนโลยีจากต่างประเทศ จนทอดทิ้งภูมิปัญญาท้องถิ่นในระบบเศรษฐกิจแบบพอมมีพอกิน

ดังนั้น การศึกษาที่เหมาะสมสำหรับสังคมไทยจึงต้องเป็นไปเพื่อการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ จากนั้นคนที่พัฒนาแล้วจะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาทั้งระบบเศรษฐกิจฐานความรู้เพื่อการแข่งขันในภาคอุตสาหกรรมและระบบเศรษฐกิจแบบพอมมีพอกินในภาคเกษตรกรรม

แต่ที่จริง แนวคิดในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์นี้ มีปรากฏอยู่แล้วในวิสัยทัศน์ของกระทรวงศึกษาธิการ ยุคปฏิรูปการศึกษา ดังนี้

“ให้คนไทยได้รับการพัฒนาและส่งเสริมให้เป็น **มนุษย์ที่สมบูรณ์** เป็นคนดี คนเก่ง รักการเรียนรู้ ฟังตนเองได้ มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนเพื่อความมั่นคงของมนุษย์ และพร้อมก้าวทันโลก”

วิสัยทัศน์นี้ระบุไว้ชัดเจนว่า การศึกษามุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็น **มนุษย์ที่สมบูรณ์** และ **มนุษย์ที่สมบูรณ์** เหล่านี้จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมในทุกด้านซึ่งรวมถึงการพัฒนาเศรษฐกิจฐานความรู้และเศรษฐกิจแบบพหิมิติ

คำถามที่ตามมาก็คือ การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้เป็น **มนุษย์ที่สมบูรณ์** จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบอะไรบ้าง

จุดสตรมภ์ของการศึกษา

เพื่อตอบคำถามนี้ ขออ้างรายงานขององค์การยูเนสโกเรื่อง **การศึกษาคือ ขุมทรัพย์ภายใน (Learning: The Treasure Within)** จัดพิมพ์ในปี ค.ศ. ๑๙๙๖ (พ.ศ. ๒๕๓๙) รายงานนี้มุ่งแสวงหาแนวทางจัดการศึกษาที่เหมาะสมสำหรับคริสต์ศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งเริ่มต้นในปี ค.ศ. ๒๐๐๐ (พ.ศ. ๒๕๔๓)

รายงานนี้ระบุว่า การศึกษาที่พึงประสงค์ต้องมียุทธศาสตร์ประกอบ ๔ ประการ เรียกว่า **จุดสตรมภ์ของการศึกษา (Four Pillars of Education)** หมายถึง เสาหลักของการศึกษา ทั้งสี่เสาที่ช่วยค้ำยันกันไว้จะขาดเสาใดเสาหนึ่งไม่ได้ ถ้าขาดเสาใดเสาหนึ่ง การศึกษานั้นก็จะไม่สมบูรณ์

ใครที่ไปเยือนสำนักงานองค์การสหประชาชาติที่เจนีวา ประเทศ สวิตเซอร์แลนด์ คงจะได้เห็นเก้าอี้ไม้ตัวใหญ่สูงเท่าตึก ๔ ชั้น ตั้งอยู่ในวงเวียนหน้าสำนักงานองค์การสหประชาชาติ เก้าอี้นี้เป็นเก้าอี้จุดสตรมภ์ คือมี ๔ ขา แต่ว่าขาหน้าด้านซ้ายหักไปครึ่งหนึ่ง เก้าอี้ตั้งอยู่บน ๓ ขา เราคงต้องจินตนาการต่อไปว่าเก้าอี้ ๓ ขา คนใช้นั่งไม่ได้ ถ้าเราจะนั่งได้เก้าอี้ต้องมีครบทั้ง ๔ ขา

ในทำนองเดียวกัน การศึกษาเพื่อสร้าง **มนุษย์ที่สมบูรณ์** เปรียบเหมือนเก้าอี้ ที่มีครบทั้ง ๔ ขา จึงจะใช้งานได้ การศึกษาที่แท้จริงต้องมีครบทั้ง ๔ สตรมภ์ ถ้าขาดข้อใดข้อหนึ่ง การศึกษานั้นก็บกพร่องและไม่สามารถสร้างคนให้เป็น **มนุษย์ที่สมบูรณ์** ขึ้นมาได้ สตรมภ์ทั้ง ๔ ประการมีดังนี้

๑. การศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพ (Learning to know)

สตรมภ์แรกของการศึกษาคือ Learning to know แปลว่า **เรียนเพื่อรู้** หมายถึง การเรียนเพื่อเตรียมเครื่องมือสำหรับการศึกษาต่อเนืองตลอดชีวิต เช่น เด็กไทยต้องเรียนภาษาไทยให้อ่านออกเขียนได้เพื่อจะได้เรียนต่อในระดับสูงขึ้น หรือเรียนภาษาอังกฤษและคอมพิวเตอร์ก็เพื่อใช้ค้นคว้าหาความรู้ผ่านอินเทอร์เน็ต ซึ่งข้อมูลส่วนใหญ่ถูกบันทึกไว้เป็นภาษาอังกฤษ

สตรมภ์แรกนี้ยังหมายถึง การเตรียมจิตใจของผู้เรียนให้มีความพร้อมที่จะศึกษาต่อไปคือ สอนให้เด็กเรียนสนุก มีความสุขในการเรียน ทั้งยังมีความจำดี มีสมาธิและคิดเป็น รายงานของยูเนสโกระบุว่า การฝึกให้เด็กท่องจำยังจำเป็นระบบ ความจำของคอมพิวเตอร์ยังมาทดแทนความจำของมนุษย์ไม่ได้ เพราะสิ่งที่คอมพิวเตอร์จะจำได้ต้องเป็นระบบ

และมีเหตุผลแบบตรรก แต่มนุษย์สามารถจดจำเรื่องที่ไร้เหตุผล และไม่มีระบบได้ เพราะฉะนั้นวันนี้ที่เรามาร่วมรำลึกถึงท่านศาสตราจารย์ นายแพทย์เกษน จาติกวนิช เพราะเรายังจดจำรำลึกถึงคุณูปการของท่านได้ คอมพิวเตอร์คงไม่สามารถจะแสดงความกตัญญูทวนเวทีต่อใครได้

ความจำดีอย่างเดียวยังไม่เพียงพอต่อการแสวงหาความรู้ เพราะข้อมูลข่าวสารมีมากเกินไปที่ใครคนใดคนหนึ่งจะจดจำได้หมด บริษัท IBM คำนวณว่าข้อมูลข่าวสารของบริษัทและองค์กรต่าง ๆ ทั่วโลกเพิ่มขึ้นเป็นเท่าตัวทุก ๑๒ ถึง ๑๘ เดือน ข้อมูลข่าวสารส่วนใหญ่อังเป็นข้อมูลดิบ มีเพียง ๑๕ % เท่านั้นที่ผ่านการวิเคราะห์และจัดระบบพร้อมที่จะนำไปใช้ได้ ครูต้องสอนเด็กให้รู้จักคิดวิเคราะห์ แยกแยะข้อมูลทั้งหลายเพื่อแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ข้อมูลข่าวสารเปรียบเหมือนกับปลาในน้ำ ถ้าครูตั้งหน้าตั้งตาหยิบยิ้นข้อมูลให้เด็กท่องจำ เด็กก็จะมีรู้เท่าที่ครูหยิบยิ้นให้ เด็กบางคนพอเรียนจบหลักสูตรก็ลืมหมด ทางที่ดีครูต้องสอนให้เด็กรู้จักคิดวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อกลั่นกรองออกมาเป็นความรู้ แม้เด็กจะเรียนจบออกจากโรงเรียนไปแล้วก็ยังมีศักยภาพที่จะแสวงหาความรู้ด้วยตนเองต่อไป ดังภาษิตจีนที่ว่า

“ถ้าท่านให้ปลาแก่คนจน เขาก็จะมีปลากินเพียงวันเดียว แต่ถ้าท่านสอนวิธีจับปลาให้เขา เขาก็จะมีปลากินตลอดชีวิต”

เมื่อพิจารณาสาเหตุหนึ่งของการศึกษา ว่าด้วยเรื่องการเตรียมจิตใจของผู้เรียนให้มีความพร้อมในการศึกษาหาความรู้ต่อไปนี้ ทำให้นึกถึงหัวข้อการบริหารจิตและเจริญปัญญาของวิชาพระพุทธศาสนา ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ถ้าต้องการให้เด็กมีความใฝ่รู้ ครูก็ต้องอบรมให้เด็กมีฉันทะ การฝึกอบรมให้มีสติและสมาธิตามหลักพระพุทธศาสนา

จะช่วยให้เด็กมีความจำดี การสอนเรื่อง โยนิโสมนสิการ จะทำให้เด็กคิดเป็น รู้จักกลั่นกรองข้อมูลดิบให้เป็นองค์ความรู้ใหม่ ข้อสำคัญก็คือครูต้องไม่ถือว่าการฝึก สติ สมาธิ และโยนิโสมนสิการเป็นจุดจบในตัว แต่ต้องถือว่าการฝึกอบรมเรื่องนี้เป็นเตรียมจิตใจของเด็กให้พร้อมที่จะเรียนวิชาอื่น ๆ ต่อไป

๒. การศึกษาเพื่อพัฒนาสมรรถภาพ (Learning to do)

สมรรถภาพ คือความสามารถในการนำความรู้มาปฏิบัติให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ สำหรับสดมภ์ที่สองนี้เขาใช้คำว่า Learning to do เรียนเพื่อใช้ทำงาน มุ่งภาคปฏิบัติ การเรียนสายอาชีวศึกษาก็ดี การเรียนวิชาเอกในมหาวิทยาลัยก็ดี ต่างมุ่งให้ผู้เรียนทำงานได้จึงจัดอยู่ในข้อนี้การทำงานประกอบอาชีพก็แบ่ง ๒ ประเภท คือ

- ๑) งานที่มีเงินเดือนประจำในภาคอุตสาหกรรม และภาคบริการ
- ๒) งานที่ไม่มีเงินเดือนประจำในภาคเกษตรกรรม

การทำงานที่มีเงินเดือนประจำในโรงงานอุตสาหกรรมสมัยก่อนจะมีการแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบ ตามสายพานแห่งการผลิต เช่น ในโรงพิมพ์แห่งหนึ่ง พนักงานคนหนึ่งจะทำหน้าที่เดียวทั้งปีคือพิมพ์ดีด อีกคนหนึ่งทำหน้าที่พิสูจน์อักษร อีกคนหนึ่งจัดรูปเล่ม เนื่องจากแต่ละคนแบ่งหน้าที่กันชัดเจน พวกเขาจึงมีความสามารถ หรือทักษะกันคนละด้าน การศึกษาสมัยก่อนจึงสอนให้คนเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ไม่สามารถทำงานได้หลากหลาย

แต่รูปแบบการทำงานในภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการสมัยนี้เปลี่ยนแปลงไป คนคนเดียวต้องมีความสามารถหลากหลาย เพราะรูปแบบ

การทำงานเป็นโครงการที่อาศัยทีมร่วมกันรับผิดชอบตั้งแต่ต้นจนจบ มีมากขึ้น เช่น ให้ทุกคนร่วมกันรับผิดชอบ ผลิตหนังสือเฉพาะเล่ม เป็นงาน ๆ ไป หรือการให้บริการ ก็ใช้เครือข่ายคอมพิวเตอร์เชื่อมโยงให้เกิดความรวดเร็ว ที่เรียกว่า One stop service ลูกค้านัดต่อพนักงาน เพียงคนเดียว ก็สามารถได้รับบริการทุกอย่างตามที่ต้องการ

เมื่อรูปแบบการทำงานเป็นอย่างนี้สถาบันการศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ ต้องผลิตคนให้มีความสามารถหลากหลาย (personal competence) สามารถทำงานสารพัด โดยอาศัยเครื่องจักรทุนร่างกายและคอมพิวเตอร์ ทุนแรงสมอง สิ่งสำคัญคือมีความสามารถในการทำงานร่วมกับคนอื่นได้ เพื่อให้ทีมงานแข็งแกร่ง ทักษะที่พึงประสงค์คือ ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ หรือ people skills และความสามารถในด้านการบริหารจัดการคุณธรรม ภายในจิตใจก็สำคัญไม่น้อยกว่ากัน เช่น ความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา ความสามารถของคนรุ่นใหม่จึงเป็นเรื่องมนุษยสัมพันธ์และจรรยาบรรณในการทำงานร่วมกัน คุณลักษณะทั้งสองนี้เป็นพื้นฐานของความสามารถในการบริหารจัดการ สาเหตุที่คนไทยจำนวนมากยังประสบความยากจนอยู่ทุกวันนี้ไม่ใช่เพราะประเทศของเราขาดทรัพยากร เรายากจนเพราะเราขาดการบริหารจัดการที่ดีต่างหาก ประเทศไทยไม่ได้บริหารจัดการทรัพยากรในดินสินในน้ำเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ให้คุ้มค่า สิงคโปร์เป็นประเทศเล็กที่มีทรัพยากรน้อยกว่าไทยหลายเท่า แต่ก็จัดความยากจนในประเทศได้ เพราะเขามีการบริหารจัดการที่ดี คำว่าบริหารจัดการที่ดีก็คือ ธรรมาภิบาลที่เน้นความโปร่งใส ไม่มุ้งแต่โกงกิน บ้านเมือง ดังนั้นการจัดการศึกษาที่พึงประสงค์ต้องมุ่งส่งเสริมให้คนมีมนุษยสัมพันธ์และมีคุณธรรมจริยธรรมในการทำงานร่วมกัน เพื่อวางรากฐานให้กับระบบธรรมาภิบาล การสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนและมหาวิทยาลัยจะมีส่วนช่วยในเรื่องนี้ได้มากที่สุด

การทำงานที่ไม่มีเงินเดือนประจำในภาคเกษตรกรรม ไม่ต้องการแรงงานที่มีความสามารถรอบด้านแต่ต้องการคนทำงานที่มีใจรักขนบพออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น กระทั่งสามารถนำสิ่งดี ๆ ที่ท้องถิ่นส่งมอบสืบทอดกันมาปรับใช้ให้เหมาะกับยุคสมัย ดังนั้น การส่งเสริมให้โรงเรียนในชนบทได้พัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงนับว่าเดินมาถูกทางแล้ว การจัดการศึกษาแนวนี้แหละที่จะทำให้ภาคเศรษฐกิจแบบพอมือพอกินในชนบทเข้มแข็งขึ้น

๓. การศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพ (Learning to live together)

สดมภ์แห่งการศึกษาสองข้อแรกที่กล่าวมาแล้วนั้น สอนเด็กให้เป็นคนเก่ง ทั้งในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ส่วนสดมภ์ที่สามนี้มุ่งสอนเด็กให้เป็นคนดีที่ใช้ความรู้ความสามารถทำคุณประโยชน์แก่ผู้อื่น นั่นคือสอนให้อยู่อย่างมีคุณภาพ ด้วยการทำความดี ประโยชน์แก่สังคม ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Learning to live together แปลว่า เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันฉันญาติมิตร

โลกในศตวรรษที่ ๒๑ จะมีความขัดแย้งที่ลงเอยด้วยความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะสาเหตุสำคัญ ๓ ประการ คือ

- ๑) คนในศตวรรษใหม่จะนิยมแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยการพลีชีพตัวเอง เพื่อทำให้อีกฝ่ายหนึ่งตกตายไปตามกัน ระเบิดพลีชีพ (suicide-bomb) กลายเป็นเรื่องธรรมดา
- ๒) โลกทุกวันนี้มีการแข่งขันสูงมาก เยวชนถูกกระตุ้นให้เรียนแข่งกัน เพื่อให้ชนะการสอบแข่งขันเข้ามหาวิทยาลัย ประเทศต่าง ๆ แข่งกันปฏิรูปการศึกษาเพื่อยกระดับความ

สามารถในการแข่งขันของประเทศ ให้เห็นประเทศคู่แข่ง
ทั้งหลาย ระบบเศรษฐกิจเปิดการค้าเสรี ทำให้เกิดการ
แข่งขัน เอารัดเอาเปรียบเข้าทำนองที่ว่ามือใครยาวสาว
ได้สาวเอาและปลาใหญ่กินปลาเล็ก จนกลายเป็นสงคราม
เศรษฐกิจ แม้แต่ศาสนาต่าง ๆ ก็แข่งขันแย่งศาสนิกเพื่อ
ความเป็นเอกอัครศาสนาในโลก การอ้างศาสนาบังหน้า
ในการใช้ความรุนแรงจะมีมากขึ้น ดังนั้นการแข่งขันชนิด
เอาเป็นเอาตายกำลังกลายเป็นวิถีชีวิตของคนรุ่นนี้ นี่คือ
การเพาะเชื้อแห่งความรุนแรงลงไปในสังคมปัจจุบัน

- ๓) สื่อมวลชนได้เชื่อมโลกทั้งใบเข้าด้วยกัน โดยการรายงาน
ข่าวให้คนทั่วโลกสามารถรับรู้ความรุนแรงพร้อมกัน เมื่อ
เกิดเหตุการณ์รุนแรงขึ้น ณ มุมใดมุมหนึ่งของโลก ทุกคน
จะสามารถเห็นรายงานข่าวนั้นชัดเจน โดยไม่มีการตรวจ
สอบเซ็นเซอร์ ดังที่คนทั่วโลกสามารถติดตามดูภาพข่าว
สงครามในอิรักชนิดนาทีต่อนาที เมื่อเยาวชนได้เห็นภาพ
ความรุนแรงผ่านสื่อมวลชนบ่อยมากเข้า ก็เกิดความ
เคยชิน ว่าการใช้ความรุนแรงแก้ปัญหาเป็นเรื่องปกติ
ธรรมดา นี่ เป็นการเพาะเชื้อแห่งความรุนแรงลงไปใน
จิตใจของเยาวชนยุคนี้ การที่นักเรียนยกพวกตีกันและ
ฆ่ากันจะมีมากขึ้น ถ้าสถาบันการศึกษาไม่สอนให้พวก
เขารู้จักอยู่ร่วมกันฉันญาติมิตร

สาเหตุดังกล่าว มาพาโลกเข้าสู่กระแสความขัดแย้งและความรุนแรง
อย่างไม่เคยมีมาก่อน กรณีจี้เครื่องบินโดยสารพุ่งเข้าชนตึกเวิลด์เทรด
เซ็นเตอร์ เป็นตัวอย่างของการก่อความรุนแรงแบบพลีชีพในศตวรรษ
ใหม่ ความรุนแรงครั้งนี้นำไปสู่ความขัดแย้งในอัฟกานิสถานและอิรัก

การจัดการศึกษา ต้องช่วยถอดสลักระเบิดเวลาแห่งความรุนแรง
ออกไปจากจิตใจของเยาวชน นั่นคือมีหลักสูตรที่สอนให้เด็กเรียนรู้และ
เข้าใจศาสนา ปรัชญา และวัฒนธรรมอื่น ๆ นอกเหนือจากของตนเอง
เพื่อที่จะลบล้างอคติที่มีต่อกัน เพราะเหตุนี้จึงขอเสนอให้มีวิชาศาสนาของ
เพื่อนในกลุ่มสังคมศึกษาของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน และที่สำคัญ
ก็ต้องจัดกิจกรรมที่รวมกลุ่มต่าง ๆ มาทำงานด้วยกัน เพื่อสลายความ
ขัดแย้งโดยกำหนดเป้าหมายของกลุ่มที่ทุกฝ่ายยอมรับได้ เพื่อที่สมาชิก
ของกลุ่มจะลืมความขัดแย้งระหว่างกันและหันมาทำงานร่วมกันเพื่อให้
บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ การจัดแข่งขันกีฬาเป็นตัวอย่างที่ดีในเรื่องนี้ การ
ประชุมสภาผู้นำศาสนาโลก (World Council of Religious Leaders)
ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นเจ้าภาพจัดขึ้นในเดือน
มิถุนายน พ.ศ.๒๕๔๕ ก็เป็นความพยายามอันหนึ่งที่จะรวบรวมผู้นำ
ศาสนาต่าง ๆ ให้มาเรียนรู้และยอมรับซึ่งกันและกันพร้อมกับร่วมมือกัน
ทำงานเพื่อเป้าหมายสูงส่งคือสันติภาพโลก

๔. การศึกษาเพื่อพัฒนามนุษยภาพ (Learning to be)

สดมภ์สุดท้ายของการศึกษาคือ พัฒนาคอนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์
นั่นคือเด็กที่จบการศึกษาไปแล้วต้องเป็นอะไรมากกว่าเครื่องจักรใน
โรงงานหรือแรงงานราคาถูกตามท้องไร่ท้องนา ผู้จบการศึกษาต้องเป็น
อะไรมากกว่าทรัพยากรมนุษย์หรือสัตว์เศรษฐกิจ การทำคอนให้เป็นเพียง
ทรัพยากรหรือเครื่องจักรชิ้นหนึ่งนั้นเท่ากับกำลังลดฐานะของมนุษย์ให้
ต่ำลง การศึกษาต้องพัฒนาคอนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เต็มตามศักยภาพ
ทั้งทางกาย ทางสังคม ทางอารมณ์ และทางปัญญา

กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการศึกษาต้องพัฒนาคอนให้ครบทั้ง ๔ ด้าน
ตามหลักพระพุทธศาสนา ดังต่อไปนี้

๑. **กายภาวนา** (การพัฒนาทางกาย) มีทักษะในการใช้เครื่องมือ อุปกรณ์ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ตามแนวหลักสูตรศึกษา
๒. **ศีลภาวนา** (การพัฒนาทางสังคม) ปรับตัวเข้ากับคนอื่นได้ เป็นที่นับหน้าถือตาของคนในสังคม รู้จักการบริหารจัดการที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรม ตามแนวจริยศึกษา
๓. **จิตภาวนา** (การพัฒนาทางจิต) ไม่ดูถูกตนเอง ไม่ดูถูกท้องถิ่น มีสุขภาพจิตดี มีความสุขตามสมควรแก่ฐานะ ภาวนาข้อนี้เทียบได้กับสุขศึกษาที่เน้นทั้งความสุขกาย และสุขใจ
๔. **ปัญญาภาวนา** (การพัฒนาทางปัญญา) มีเสรีภาพทางความคิด คือคิดเป็นตามหลักโยนิโสมนสิการ สามารถแสวงหาความรู้ด้วยตนเองตลอดเวลา มีความรู้พอที่จะจัดการกับความทุกข์ ที่เรียกว่า ทักษะในการแก้ปัญหาชีวิต ภาวนาข้อนี้เทียบได้กับพุทธศึกษา

แต่ละสตมภ์แห่งการศึกษา เป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะขาดเสียมิได้ การศึกษาไทยจะพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ต้องมียุคประกอบทั้ง ๔ ประการ ดังกล่าวมาแล้ว

โรงเรียนวิถิพุทธ

เมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๔๕ ได้มีโอกาสเข้าร่วมประชุมชี้แจงการจัดทำรายละเอียดวิชาพระพุทธศาสนาแก่ท่านนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ที่สถาบันราชภัฏสวนดุสิต ท่านนายกรัฐมนตรีแสดงความพอใจที่วิชาพระพุทธศาสนา ทำผังมโนทัศน์สรุปให้เห็นภาพรวมของเรื่องที่จะต้องเรียนทุกชั้นปี นอกจากนี้ท่านนายกรัฐมนตรี

ยังเห็นด้วย ที่จะให้เปิดโรงเรียนที่สอนพระพุทธศาสนาแบบบูรณาการเข้ากับวิถีชีวิตในโรงเรียน ต่อมากระทรวงศึกษาธิการเรียกโรงเรียนประเภทนี้ว่า **โรงเรียนวิถิพุทธ**

โรงเรียนวิถิพุทธ ไม่ใช่โรงเรียนที่สอนเน้นแต่วิชาพระพุทธศาสนา หรือจับเด็กนั่งสวดมนต์ภาวนาเป็นกิจกรรมหลัก เพราะถ้าทำเช่นนั้น สตมภ์ที่ ๑ และที่ ๒ ของการศึกษาก็จะขาดหายไป

ดังนั้น ถ้าจะให้มียุคที่ ๑ (พัฒนาศักยภาพ) โรงเรียนวิถิพุทธ ต้องอบรมจิตใจของเด็กให้มีสติ สมาธิ และโยนิโสมนสิการ พร้อมในการเรียนวิชาอื่น ๆ เช่น ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ โรงเรียนมีงบประมาณเพียงพอสำหรับจัดหาคอมพิวเตอร์และอุปกรณ์เทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็ก

สำหรับสตมภ์ที่ ๒ (พัฒนาสมรรถภาพ) โรงเรียนวิถิพุทธต้องเน้นกิจกรรมที่ฝึกเด็กให้มีความสามารถทำงานเป็นทีมเรียนรู้เรื่องการบริหารจัดการแนวพุทธ ภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา และที่สำคัญคือ เรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น มีสิกขาการวตา คือความเคารพในการศึกษา หาความรู้จากผู้อาวุโสในท้องถิ่น

สำหรับสตมภ์ที่ ๓ (พัฒนาคุณภาพ) โรงเรียนวิถิพุทธจัดการเรียนการสอน ที่ปลูกฝังให้เด็กมีพรหมวิหาร ๔ และสังคหวัตถุ ๔ รู้รักสามัคคี มีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่น พระพุทธศาสนาได้ชื่อว่าเป็นศาสนาแห่งสันติ พระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาตให้ทำสงครามเพื่อเผยแพร่ศาสนา เด็กในโรงเรียนวิถิพุทธต้องสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โรงเรียนวิถิพุทธต้องไม่มีปัญหาหนักเรียนยกพวกตีกัน

สดมภ์ที่ ๔ (พัฒนามนุษยภาพ) เป็นการสอนให้คนรู้จักควบคุมกิเลสตัณหา รู้จักแสวงหาความสงบจิตใจด้วยการปฏิบัติธรรม มีทักษะในการแก้ปัญหาชีวิต หรือ ดับทุกข์ด้วยปัญญา

กล่าวโดยสรุปก็คือ โรงเรียนวิถิปุทธเป็นโรงเรียนระบบปกติที่สอนวิชาต่าง ๆ เหมือนโรงเรียนทั่วไป แต่นำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการบริหารและจัดการเรียนการสอน เน้นที่การบูรณาการไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญาเข้าในหลักสูตรและกิจกรรมต่าง ๆ

โรงเรียนวิถิปุทธจะขาดสดมภ์ทั้ง ๔ อย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ฉันใด โรงเรียนทั่วไปก็ขาดสดมภ์ทั้ง ๔ ไม่ได้ฉันนั้น เนื่องจากวิชาพระพุทธศาสนาเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้สดมภ์ทั้ง ๔ ครบถ้วนบริบูรณ์ ดังนั้นโรงเรียนทั้งหลายจึงต้องสอนวิชา พระพุทธศาสนา

อธิษฐานธรรม

การที่โรงเรียนวิถิปุทธและโรงเรียนปกติทั่วไปอื่น ๆ จะยึดหลักจุดสดมภ์ อยู่ได้ต้องมีอธิษฐานธรรม ๔ ประการ อธิษฐานธรรมแปลว่า ธรรมเป็นที่ตั้งมั่นของชีวิต ธรรมนี้เปรียบได้กับสดมภ์หรือเสาทั้ง ๔ ที่ค้ำจุนชีวิตให้เจริญงอกงามในการศึกษาและการดำรงชีวิต

พระพุทธเจ้าทรงแสดงอธิษฐานธรรมไว้ในธาตุวิมังคสูตร อธิษฐานธรรมทั้ง ๔ ประการ ประกอบด้วย ปัญญา (ความรอบรู้) สัจจะ (ความจริง) จาคะ (ความสละ) และสันติ (ความสงบ) วิธีปฏิบัติธรรมทั้ง ๔ เป็นดังนี้

๑. **อย่าประมาทปัญญา (ปัญญา นปฺปมชฺชเยย)**

๒. ตามรักษาสัจจะ (สจฺจ อฺนฺรฺกฺเขยฺย)
๓. เพิ่มพูนจาคะ (จาคํ อฺนฺพฺรฺุเหยฺย)
๔. ศีกษาสันติ (สนฺตี สิฺกฺเขยฺย)

ขอพิจารณาอธิษฐานธรรมแต่ละข้อ ว่าจะมีส่วนช่วยให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามหลักจุดสดมภ์แห่งการศึกษาได้อย่างไร

๑. **อย่าประมาทปัญญา**

สดมภ์แรกของยูเนสโก คือ Learning to know แปลว่าเรียนเพื่อแสวงหาความรู้ ซึ่งหมายถึงความรู้ระดับปัญญา คำว่าปัญญาแปลว่า ความรอบรู้ หมายถึง รู้อบคือรู้เป็นระบบ และรู้ลึกคือรู้ไปถึงแก่นแท้ของสิ่งต่าง ๆ ถ้าเราประมาท คือเกียจคร้านในการเรียน เราจะได้ปัญญาจากโรงเรียน แต่จะได้แค่สัญญาคือท่องจำสิ่งที่ครูสอน

ผู้ที่ไม่ประมาทในการแสวงหาปัญญา จะมีความอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ทำตัวเป็นชาลันถัว แต่จะเข้าไปหาผู้รู้เพื่อขอความกระจ่างจากท่าน โสกราตีสเป็นผู้ไม่ประมาทในการแสวงหาปัญญา เมื่อเขาตระหนักว่าตนเองไม่รู้เรื่องอะไร เขาไปศึกษาจากปราชญ์ในเรื่องนั้น ดังที่โสกราตีสกล่าวไว้ว่า “หนึ่งเดียวที่ข้าพเจ้ารู้คือรู้ว่าข้าพเจ้าไม่รู้อะไร”พระพุทธเจ้าตรัสไว้คล้ายกันว่า

โย พาโล มณฺญุตี พาลญํ ปณฺเชโต วาปิ เตน โส

พาโล จ ปณฺชิตมานี ส เว พาลติ วุจฺจติ

คนโง่ (พาล) ที่รู้ตัวเองว่าโง่

ยังเป็นคนฉลาด (บัณฑิต) ได้บ้าง

ส่วนคนโง่ที่สำคัญตนว่าฉลาด

นับว่าโง่แท้ ๆ

ในยุคข้อมูลข่าวสารนี้ แต่ละวันจะมีข้อมูลข่าวสารจำนวนมากมหาศาลแพร่สะพัดตามสื่อต่าง ๆ จนเราตามไม่ทัน ทุกวันคนเราไม่ได้ขาด Information (ข้อมูลข่าวสาร) แต่ขาด Attention (การใส่ใจ) มากกว่า เราต้องแยกแยะให้ออกว่าข้อมูลไหนเป็นเพียงข่าว ข้อมูลไหนเป็นสาร และให้ความสนใจเฉพาะสิ่งที่ เป็นสาระจริง ๆ วิธีคิด ไตร่ตรอง เพื่อเลือกสรรสิ่งที่ เป็นสาระจากข้อมูลดิบอย่างนี้เรียกว่า โยนิโสมนสิการ (Wise Attention) พระพุทธศาสนาจัดให้โยนิโสมนสิการเป็น รุ่งอรุณแห่งปัญญา คือเป็นกุญแจไขประตูไปสู่ปัญญา ผู้แสวงหาปัญญาต้องหมั่นอ่าน และฟัง ให้มาก จากนั้นจึงนำข้อมูลมาคิดวิเคราะห์ด้วยโยนิโสมนสิการเพื่อให้เกิดปัญญา

๒. ตามรักษาสัจจะ

สตมภ์ที่ ๒ คือ Learning to do หมายถึง เรียนเพื่อใช้ทำงาน ในการเรียน ประเภทนี้ต้องมีภาคปฏิบัติที่ผู้เรียนต้องมีกตัญญูตามฉันทะ คือความปรารถนาที่จะทำจริงนั่นคือมีอิทธิฐานธรรมข้อสัจจะ ซึ่งแปลว่า ความจริง สัจจะหมายถึงจริงจังและจริงใจ ผู้มีสัจจะเป็นคนพูดจริงทำจริง และจริงใจ ทุกวันนี้เราต้องการเพื่อนร่วมงานที่มีคุณลักษณะดังกล่าว

หลายปีมาแล้ว ปลัดกระทรวงศึกษาธิการชื่อ บรรจง ชูสกุลชาติ ได้กล่าวรายงานต่อที่ประชุม ณ ตึกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล ว่ากระทรวงศึกษาธิการ เคยส่งแบบสอบถามไปยังบริษัทห้างร้านทั้งหลายว่าผลผลิตของกระทรวงศึกษาธิการเป็นอย่างไรบ้างในด้านความรู้ ทักษะ และคุณธรรมจริยธรรม

คำตอบที่ได้รับส่วนใหญ่บอกว่า ความรู้ของผู้เรียนจบจากสถาบัน การศึกษาที่สังกัดกระทรวงศึกษาธิการอยู่ในเกณฑ์มาตรฐานดี ทักษะ

พื้นฐานก็พอใช้ได้ แต่ยังไม่เป็นที่น่าพอใจ เพราะอุปสรรคต่าง ๆ เช่น คอมพิวเตอร์ ส่วนมากมักจะตกทุนเพราะมีงบประมาณจำกัด เรื่องนี้ไม่น่าเป็นห่วงเพราะเวลาจะทำงานก็จัดปฐมนิเทศกันใหม่อยู่ดี ที่น่าเป็นห่วงก็คือคุณธรรมจริยธรรม เวลาสอบข้อเขียนหรือสอบสัมภาษณ์ เข้าทำงานก็วัดไม่ได้ว่าเป็นคนดีขนาดไหน พอเข้ามาทำงานแล้วจึงรู้ว่า มีปัญหา ดังนั้นจึงขอให้กระทรวงศึกษาธิการผลิตคนที่มีคุณธรรมจริยธรรมอย่างน้อย ๓ ข้อ คือ ๑) เป็นคนรับผิดชอบ ๒) ซื่อสัตย์ ๓) ตรงต่อเวลา

เมื่อวิเคราะห์ดูแล้ว คุณลักษณะทั้ง ๓ ประการนี้ก็คือ สัจจะนั่นเอง ที่ว่ารับผิดชอบก็คือทำจริง ที่ว่าซื่อสัตย์ก็คือจริงใจและจริงวาจา ส่วนที่ ว่าตรงต่อเวลาก็แสดงว่าเป็นคนจริงจังอีกเช่นกัน ดูเหมือนว่าสังคมไทย จะเป็นโรคขาดคนที่พูดจริง ทำจริง และเป็นจริง ๆ เรื่องนี้เตือนให้นึกถึง คำกลอนของสุนทรภู่ที่ว่า

จับให้มันคั้นหมายให้วายวอด ช่วยให้อดรักให้ซัดพิสมัย
ตัดให้ขาดปรารถนาหาสิ่งใด เพียรจงได้ตั้งประสงค์ที่ตรงดี

๓. เพิ่มพูนจาคะ

สตมภ์ที่ ๓ คือ Learning to live together แปลว่า เรียนรู้ที่จะ อยู่ร่วมกันฉันญาติมิตร คนที่จะอยู่ร่วมกับคนอื่นได้ต้องมีน้ำใจ ไม่เห็นแก่ตัว มีความเสียสละ นั่นคือมีจาคะ คำว่าจาคะแปลว่า ความเสียสละ มี ๒ ความหมาย คือ

- ๑) อามิสจาคะ เสียสละสิ่งของให้คนอื่น
- ๒) กิเลสจาคะ สละกิเลส กำจัดความไม่ดีในใจ เช่น ความโลภ ความโกรธออกไป

จาคะ ในที่นี้เป็นทั้งอามิสจาคะและกิเลสจาคะ เราทำอามิสจาคะ ด้วยการสละสิ่งของช่วยกันคนละไม้คนละมือ มีอะไรก็ร่วมด้วยช่วยกัน แต่การเสียสละสิ่งของจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยกิเลสจาคะ คือสละความตระหนี่ เห็นแก่ตัว ตราบไตที่ใจยังมีความตระหนี่ เห็นแก่ตัว การบริจาคด้วยการสละสิ่งของก็เกิดขึ้นไม่ได้ บางคนตั้งใจว่าจะร่วมบริจาคเพื่อการกุศลหนึ่งพันบาท แต่ความตระหนี่ทำให้เสียตายเป็นดวงค์จึงเปลี่ยนใจไปบริจาคเพียงยี่สิบบาท

มีคนแอบได้ยิน ธนบัตรใบละพันบาทคุยกับธนบัตรใบละยี่สิบบาท เรื่องประสบการณ์ชีวิตที่ผ่านมา ธนบัตรใบละหนึ่งพันบาทคุยว่าเขาได้เดินทางท่องเที่ยวอย่างโชคโชคน เช่น ไปชอปปิงตามห้างสรรพสินค้าบ้าง เคยอยู่ในกระเป๋าสตางค์ของคนดัง เช่น ท่านนายกรัฐมนตรี และเคยไปต่างประเทศหลายครั้งโดยเข้าไปเที่ยวบ่อนการพนันในเขตประเทศเขมร ธนบัตรยี่สิบบาทฟังอย่างตื่นเต้นแล้วพูดว่า “นายอิจฉาพี่พันบาทจังเลยที่ได้ไปเที่ยวมาทั่ว พวกยี่สิบบาทอย่างผมไม่ได้ไปไหนหรอก ส่วนมากเรามักจะวนเวียนอยู่ตามศาลาวัด คือคนจะติดพวกผมไว้ที่ต้นผ้าป่าหรือใส่ซองกฐินเป็นประจำ”

ดังนั้น การสละความตระหนี่และการสละสิ่งของจึงไปด้วยกัน ความเสียสละจะทำให้เราสามารถอยู่ร่วมกันฉันญาติมิตร ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ททมาโน ปิโย โหติ ผู้ให้ออมเป็นที่รัก” “ททำ มิตตานิ คนุถติ ผู้ให้ออมผูกมิตรไว้ได้”

๔. ศึกษาสันติ

สตมภ์ที่ ๔ คือ Learning to be เรียนรู้เพื่อเป็นมนุษย์ที่เต็มบริบูรณ์ เพราะได้รับการพัฒนาทั้งทางกายและทางจิตใจ โดยเฉพาะ

อย่างยิ่งมีจิตใจที่เปี่ยมด้วยปัญญา จึงเป็นอิสระหลุดพ้นจากการบีบคั้นของอำนาจกิเลสตัณหา ดังคำกล่าวที่ว่า “ทุกขมิมิเพราะยึด ทุกขมียึดเพราะอยาก ทุกขมามากเพราะพลอย ทุกขน้อยเพราะหยุด ทุกขหลุดเพราะปล่อย” เมื่อปล่อยวางแล้วยอมหลุดพ้นทุกข์และพบความสุขสงบคือสันติ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “นตถิ สนฺติปรํ สุขํ สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบ ไม่มี”

คำว่า “พระอรหันต์” แปลเป็นภาษาอังกฤษว่า Perfected One (มนุษย์ที่สมบูรณ์) ดังนั้นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในพระพุทธศาสนา จึงหมายถึงผู้บรรลุวิมุตติ คือเป็นอิสระหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง เมื่อพบอิสรภาพแล้วชีวิตย่อมพบกับสันติสุขถาวร

วิมุตติ จึงเป็นเป้าหมายของการศึกษาตามหลักไตรสิกขา ดังที่พระพุทธเจ้า ตรัสไว้ว่า “สมาธิที่มีศีลอบรมแล้วย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาที่มีสมาธิอบรมแล้วย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิตที่มีปัญญาอบรมแล้วย่อมหลุดพ้นจากอาสวะโดยชอบ” ความหลุดพ้นนี้ก็คือวิมุตติซึ่งเป็นบรมสันติ เมื่อคนเราบรรลุถึงวิมุตติแล้วถือว่าเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ท่านเรียกว่า พระอเสขะ หมายถึงผู้จบการศึกษาสูงสุดในพระพุทธศาสนา

บทสรุป

ทิศทางการศึกษาไทยในรอบศตวรรษที่ผ่านมาไม่ได้เดินไปตามเป้าหมายอย่างเป็นอิสระ ทั้งนี้เพราะนโยบายด้านการศึกษาถูกครอบงำด้วยเป้าหมายทางเศรษฐกิจ เหตุผลที่ต้องจัดการศึกษาก็เพื่อผลิตคนป้อนเข้าสู่ตลาดแรงงาน จนกระทั่งวันหนึ่งเศรษฐกิจประสบภาวะฟองสบู่แตก คนตกงานจำนวนมาก นโยบายผลิตคนป้อนเข้าสู่ตลาดแรงงาน

ใช้ไม่ได้แล้ว จึงมีคำถามตามมาว่าจัดการศึกษาเพื่ออะไร

และแล้วคำตอบก็ผุดขึ้นว่า จัดการศึกษาเพื่อยกระดับความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ระบบเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge-based Economy) ไม่ต้องการแรงงานราคาถูกอีกต่อไป ระบบการศึกษาต้องผลิตทรัพยากรมนุษย์ ที่มีความรู้ความสามารถสูงพอที่จะสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับเศรษฐกิจแบบแข่งขัน (Competitive Economy) ซึ่งวัดความเจริญเติบโตกันด้วยผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ หรือจีดีพี (Gross Domestic Product = GDP)

ข้อทักท้วงที่มีต่อนโยบายนี้ก็คือ การศึกษาแบบนี้กำลังทำลายศักดิ์ศรีของมนุษย์ เพราะมุ่งผลิตคนให้เป็นเพียงทรัพยากรป้อนสู่ตลาดแรงงานภาคอุตสาหกรรม การดำเนินนโยบายนี้จะทำลายระบบเศรษฐกิจแบบพอมือพอกิน (Subsistence Economy) ในภาคเกษตรกรรม ซึ่งทำหน้าที่เป็นตาข่ายนิรภัยให้กับสังคมไทยในช่วงที่เกิดภาวะฟองสบู่แตกที่ผ่านมา การวัดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจด้วยผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ หรือ จีดีพี ใช้ได้กับเศรษฐกิจแบบแข่งขันเท่านั้น แต่การวัดความเจริญเติบโตของเศรษฐกิจแบบพอมือพอกิน ต้องใช้ระบบความสุขมวลรวมของประเทศหรือ จีดีเอช (Gross Domestic Happiness = GDH)

เมื่อไม่นานมานี้ รัฐบาลประยุทธ์ที่คนส่วนใหญ่ไม่นับถือพระพุทธศาสนา ได้ประกาศในที่ประชุมใหญ่สหประชาชาติว่าจะพัฒนาประเทศโดยให้ความสำคัญแก่ความสุขมวลรวมของประเทศ (Gross Domestic Happiness = GDH) มากกว่าผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ (Gross Domestic Product = GDP) นโยบายของประเทศภูฏานที่ยึดถือความสุขกายและสุขใจของคนในชาติเป็นสำคัญนี้สอดคล้องกับแนว

พระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

พระพุทธศาสนาสอนให้เราดำเนินตามมัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลาง ในกรณีนี้ทางสายกลางก็คือการถือว่าเศรษฐกิจแบบแข่งขันและเศรษฐกิจแบบพอมือพอกิน มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน ดังนั้นเราจึงควรให้ความสำคัญแก่ความสุขมวลรวมของประเทศไม่น้อยกว่าผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ

เมื่อตั้งทัศนะให้เป็นสายกลางตรงกันได้แล้ว เราก็ปรับนโยบายการศึกษาไทยให้ดำเนินไปในทิศทางเดียวกัน นั่นคือการศึกษาไม่ใช่สาวใช้ของภาคเศรษฐกิจอีกต่อไป การจัดการศึกษามีหน้าที่พัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ นั่นคือการศึกษาต้องสร้างสังคมฐานความรู้ (Knowledge-based Society) หรือสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society) ขึ้นมาให้จงได้ มนุษย์ที่พัฒนาแล้วจะเป็นฐานสำหรับการพัฒนาทุกส่วนของประเทศซึ่งรวมทั้งเศรษฐกิจฐานความรู้และเศรษฐกิจแบบพอมือพอกิน

มนุษย์ที่พัฒนาแล้วหมายถึงคนที่มีภาวนา ๔ ได้แก่ กายภาวนา สीलภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา เทียบได้กับจุดสมดุลของยูเนสโก การจัดการศึกษาที่จะพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ต้องยึดหลักอริชฐานธรรม ๔ ประการคือ ปัญญา สัจจะ จาคะ และสันติ

เพื่อให้จำง่าย ขอสรุปอริชฐานธรรมเป็นคำกลอนดังต่อไปนี้

ทำสิ่งใดไม่ประมาทขาดปัญญา ตามรักษาสัจจะทุกสถาน
เพียรเพิ่มพูนจาคะตลอดกาล ศึกษาศานติธรรมประจำใจ

ภาคผนวก

ศาสตราจารย์ นายแพทย์เกษาน จาติกวณิช
อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหิดล
พ.ศ. ๒๕๑๔-๒๕๒๒

ประวัติ

ศาสตราจารย์ นายแพทย์เกษาน จาติกวณิช

ม.ป.ช., ม.ว.ม., ท.จ.ว.

ศาสตราจารย์ นายแพทย์เกษาน จาติกวณิช หรืออาจารย์หมอกเกษาน เป็นบุตรคนที่ ๔ ของพลตำรวจโทพระยาอภิธรณประภาส (หลุย จาติกวณิช) และ คุณหญิงอภิธรณประภาส (องุ่น จาติกวณิช) เกิดเมื่อวันที่ ๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๕ ณ บ้านเลขที่ ๒ ถนนสาทรใต้ ตำบลทุ่งมหาเมฆ อำเภอยานนาวา มีพี่น้องร่วมบิดามารดา ดังนี้

๑. พี่ชาย (ถึงแก่กรรมแต่เด็ก)
๒. พี่ชาย (ถึงแก่กรรมแต่เด็ก)
๓. พันตำรวจโท เกษม จาติกวณิช (ถึงแก่กรรม)
๔. ศาสตราจารย์ นายแพทย์เกษาน จาติกวณิช
๕. นายเกษม จาติกวณิช
๖. นายเกษตร จาติกวณิช
๗. นางโกศล จาติกวณิช
๘. นายไกรศรี จาติกวณิช
๙. นางโกสุม ศรุตานนท์
๑๐. นางโกศัลย์ ล้ำซ่า

สมรสกับนางสาวสุมาลี ยุกตะเสวี ธิดาหลวงยุกตะเสวีวัฒน (สิระ ยุกตะเสวี) และคุณหญิง ยุกตะเสวีวัฒน (ถนอมศรี ยุกตะเสวี) เมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๐ ภายหลังได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษฝ่ายใน ปัจจุบันเป็นท่านผู้หญิงสุมาลี

จาติกวณิช มีบิดาคณเดืยวคือ ดร.กษมา จาติกวณิช ต่อมาได้รับพระราชทานสมรสกับหม่อมราชวงศ์ชาญวุฒิ วรวรรณ โอรสหม่อมเจ้าโวฒยากร วรวรรณ และหม่อมจิตรา วรวรรณ ณ อยุธยา ปัจจุบัน ดร.กษมา วรวรรณ ณ อยุธยา ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ จตุตถจุลจอมเกล้า (จ.จ.) เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๒๖ เป็นคุณหญิงกษมา วรวรรณ ณ อยุธยา ปัจจุบันรับราชการ ดำรงตำแหน่งเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ประวัติหน้าที่รับราชการและงานบริหาร ปี พ.ศ.๒๔๘๑-๒๕๒๒

- ปี พ.ศ.๒๔๘๑ เริ่มรับราชการ เป็นอาจารย์ผู้ช่วย กรมมหาวิทยาลัย กระทรวงศึกษาธิการ ทำงานประจำแผนกคัลยศาสตร์ โรงพยาบาลศิริราช
- ปี พ.ศ.๒๔๘๒ เริ่มสอนวิชาคัลยกรรมทั่วไป แก่นักศึกษาแพทย์ปีที่ ๒๓
- ปี พ.ศ.๒๔๘๔ ได้รับตำแหน่งอาจารย์ผู้ช่วย แผนกคัลยศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล ทำหน้าที่เช่นเดียวกับหัวหน้าแพทย์ประจำบ้าน โดยอยู่ในความควบคุมอย่างใกล้ชิดของศาสตราจารย์ นายแพทย์ประจักษ์ ณ ท่องประเสริฐ หัวหน้าแผนกคัลยศาสตร์ในขณะนั้น
- ปี พ.ศ.๒๔๘๖ ได้รับตำแหน่งอาจารย์โท เริ่มการสอนวิชาคัลยศาสตร์ระบบของทอง
- ปี พ.ศ.๒๔๘๑ ได้รับตำแหน่งอาจารย์เอก
- ปี พ.ศ.๒๔๘๕ ก่อตั้งสาขาวิชาคัลยศาสตร์ทรวงอกและหัวใจที่โรงพยาบาลศิริราช และโรงพยาบาลปอด นนทบุรี จากระยะเริ่มแรกจนเป็นหน่วยที่ทำการรักษาผู้ป่วยและโรคหัวใจที่ ได้ผลดีที่สุด และทำมากที่สุดในประเทศไทย และภาค

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในขณะนั้น , ได้รับ เอฟ.เอ.ซี.เอส. เป็นคนแรกของประเทศไทย

- ปี พ.ศ.๒๔๘๗ เป็นผู้ริเริ่มการผ่าตัดหัวใจรายแรก ในโรงพยาบาลศิริราช
- ปี พ.ศ.๒๕๐๑ ได้รับตำแหน่งศาสตราจารย์วิชาคัลยศาสตร์ ได้รับตำแหน่งผู้อำนวยการโรงพยาบาลศิริราช
- ปี พ.ศ.๒๕๐๓ เริ่มการผ่าตัดหัวใจชนิดเปิด โดยการใส่เครื่องปอดหัวใจเทียมเป็นรายแรกในโรงพยาบาลศิริราช
- ปี พ.ศ.๒๕๐๗ ได้รับตำแหน่งรองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหิดล
- ปี พ.ศ.๒๕๑๑ ก่อตั้งสมาคมแพทย์โรคหัวใจแห่งประเทศไทย
- ปี พ.ศ.๒๕๑๒ ริเริ่มก่อตั้งศูนย์โรคหัวใจในโรงพยาบาลศิริราช
- ปี พ.ศ.๒๕๑๔ ได้รับตำแหน่งอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหิดล
- ปี พ.ศ.๒๕๒๒ เกษียณอายุ

งานบริหาร

ในระหว่างปฏิบัติหน้าที่อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหิดล ได้บุกเบิกงานใหม่หลายประการ ได้แก่

- โครงการส่งเสริมการศึกษาแพทย์สำหรับชาวชนบท ริเริ่มในปี พ.ศ.๒๕๑๘
- สนับสนุนให้มีพยาบาลเวรปฏิบัติตามแผนพัฒนาสาธารณสุข ฉบับที่ ๔ เพื่อทดแทนแพทย์ที่ขาดแคลนตามอำเภอและตำบล
- ได้ขยายวิทยาเขตแห่งใหม่ที่ตำบลศาลายา จังหวัดนครปฐม ในเนื้อที่ประมาณ ๑,๒๐๐ ไร่ เปิดการเรียนการสอนตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๓ ทำให้มหาวิทยาลัยรับนักศึกษาเพิ่มเป็น 2 เท่า
- โครงการวิจัยและพัฒนาอนามัยชาวเขา
- รักษาในตำแหน่งคณบดีคณะสาธารณสุขศาสตร์ และ คณบดีคณะ

วิทยาศาสตร์

เป็นประธานกรรมการและกรรมการดำเนินงานในเรื่องต่าง ๆ เช่น

- ประธานกรรมการจัดตั้งคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
- จัดตั้งสหกรณ์ออมทรัพย์ของมหาวิทยาลัยมหิดล ในปี พ.ศ.๒๕๑๕
- ประธานกรรมการที่ปรึกษาประชากรและสังคม ฝ่ายมหาวิทยาลัย
- กรรมการผู้ผลิตบุคลากรทางการแพทย์ที่มีชื่อเสียง
- กรรมการพัฒนาและคณะต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัยมหิดล
- กรรมการสอบวิชาศัลยศาสตร์ทรวงอกของกรรมการประกอบโรคศิลป์
- กรรมการที่ปรึกษาค่ายอาสาพัฒนาและกรรมการที่ปรึกษาชุมชนผู้บ่าเพื่อประโยชน์
- กรรมการพิจารณาหลักการคัดเลือกนักศึกษาแพทย์
- ประธานการก่อสร้างตึก ๗๒ ปี ของโรงพยาบาลศิริราช
- รองประธานการก่อสร้างตึก ๘๔ ปี ของโรงพยาบาลศิริราช
- กรรมการส่งเสริมมหาวิทยาลัยมหิดล
- กรรมการจัดตั้งคณะแพทยศาสตร์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
- กรรมการจัดตั้งศูนย์แพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- กรรมการแพทย์ระดับบริหาร
- ที่ปรึกษาฝ่ายนโยบายและบริหารการสาธารณสุข
- ที่ปรึกษาคณะกรรมการจัดหารายได้เพื่อการรณรงค์และสมทบทุนป้องกันโรคหัวใจ
- อ.ก.พ.ทบวงมหาวิทยาลัย
- กรรมการอำนวยการคณะกรรมการกีฬาวิทยาลัยแห่งประเทศไทย
- ที่ปรึกษาแพทย์ในเขตเร่งรัดพัฒนาชนบท

- รองประธาน Asian Pacific Congress of Cardiology
- Fellow American College of Surgeons
- Fellow of Society of University Surgeons
- สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๒๐

นายแพทย์เกษม เริ่มการศึกษาขั้นต้นที่โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ ชั้นประถมศึกษาที่โรงเรียนอัสสัมชัญ และ พ.ศ. ๒๕๑๖ อายุได้ ๑๑ ปี ได้เดินทางไปศึกษาต่อ ณ ประเทศอังกฤษ พร้อมกับคุณเกษมพี่ชาย โดยเข้าศึกษาในระดับมัธยมต้นที่โรงเรียน Colchester เป็นนักกีฬาเทนนิสและรักบี้ของโรงเรียน และมีประวัติการเรียนในชั้นดีจนจบการศึกษา จากนั้นได้เข้าศึกษาต่อด้านวิชาแพทย์ที่ Guy's Hospital มหาวิทยาลัยลอนดอน ได้รับปริญญา M.R.C.S (Member of Royal College of Surgeons) และ L.R.C.P. (Licentiate of Royal College of Physicians) ในปี พ.ศ.๒๕๕๐ และ D.M.T. (Diploma of Tropical Medicine) จากมหาวิทยาลัยลิเวอร์พูล ในปี พ.ศ.๒๕๕๑ เมื่อกลับมาประเทศไทย ได้ตัดสินใจเข้าทำงานที่แผนกศัลยศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล ซึ่งเป็นคณะแพทยศาสตร์แห่งเดียวของประเทศไทยในขณะนั้น ณ สถานที่แห่งนี้ชีวิตการทำงานของนายแพทย์เกษมเริ่มจากการเป็นแพทย์ประจำบ้านศัลยศาสตร์ ต่อมาเป็นหัวหน้าแพทย์ประจำบ้าน พร้อมกับนั้นทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยการนอกเวลาราชการของโรงพยาบาลศิริราชด้วย และได้รับการบรรจุเป็นข้าราชการในตำแหน่งอาจารย์ ในปี พ.ศ.๒๕๕๔

ชีวิตการเป็นแพทย์ที่คณะแพทยศาสตร์ นอกจากมีหน้าที่รักษาคนไข้แล้ว ยังต้องเป็น “ครู” สอนนักเรียนแพทย์และแพทย์ประจำบ้านด้วย เช่นเดียวกับศัลยแพทย์ท่านอื่นในประเทศและต่างประเทศใน

สมัยนั้น หลังจากที่ทำงานทางศัลยศาสตร์ทั่วไป (general surgery) มาได้ระยะหนึ่ง บางท่านจะเบนเข็มไปทำงานในแขนงอื่น อาจารย์เกษาน นั้นหลังจากที่ได้รับทุน MSA (Mutual Security Agency) ของรัฐบาล สหรัฐอเมริกาไปดูงานและฝึกงานทางศัลยศาสตร์ ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา ในระหว่างปี พ.ศ.๒๔๙๔-๒๔๙๕ ได้นำความรู้และประสบการณ์ ที่ได้มาก่อให้เกิดประโยชน์ทางการแพทย์แก่ประเทศชาติอย่างใหญ่หลวง เพราะนอกจากบุกเบิกก่อตั้ง และทำหน้าที่เป็นหัวหน้าหน่วยศัลยศาสตร์ หัวใจและทรวงอกในภาควิชาศัลยศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาลแล้ว ยังได้ไปช่วยทำหน้าที่เป็นหัวหน้าผ่าตัดทรวงอก และที่ปรึกษาอาวุโสให้กับโรงพยาบาลโรคทรวงอก ของกระทรวงสาธารณสุข และในปี พ.ศ.๒๔๙๙ เป็นผู้ริเริ่มการผ่าตัดหัวใจรายแรกในโรงพยาบาล ศิริราช

นอกเหนือจากความสามารถด้านวิชาการ ด้วยบุคลิกภาพของการเป็นผู้นำ ความมีน้ำใจงามและมนุษยสัมพันธ์อันดีเลิศ อาจารย์ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีในชีวิตการเป็น “ครูแพทย์” และ “ศัลยแพทย์หัวใจและทรวงอก”

ในเดือนตุลาคม พ.ศ.๒๕๐๑ ได้รับตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการ โรงพยาบาลศิริราชศัลยศาสตร์อาจารย์เกษานเป็นผู้ว่าการผ่าตัดหัวใจชนิดเปิด (open heart surgery) ด้วยการเย็บปิดรูรั่วในหัวใจโดยวิธีการลดอุณหภูมิร่างกายผู้ป่วย (hypothermia technic) สำเร็จครั้งแรกในปี พ.ศ.๒๕๐๒ และเริ่มผ่าตัดโดยใช้เครื่องหัวใจและปอดเทียม (heart lung machine) เย็บปิดรูรั่วในหัวใจในเด็กผู้ป่วยหญิง อายุ ๑๔ ปี เมื่อวันที่ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๐๓ โดยศาสตราจารย์เกษานเป็นศัลยแพทย์ผู้ทำการผ่าตัด และมี Professor Ben Eiseman ศัลยแพทย์ผู้มีชื่อเสียงจาก

สหรัฐอเมริกามาช่วยในการผ่าตัดครั้งนี้ด้วย จากการเป็นผู้บุกเบิกการผ่าตัดหัวใจเป็นครั้งแรกที่โรงพยาบาลศิริราช ทำให้มีความก้าวหน้าทางวิชาการและเทคนิคการผ่าตัด ซึ่งได้ช่วยชีวิตผู้ป่วยโรคหัวใจได้เป็นจำนวนมาก ศาสตราจารย์เกษานได้รับพระราชทานเหรียญดุษฎีมาลาเชิดชวีติยา เมื่อ พ.ศ.๒๕๑๖ เป็นการตอบแทนความดีความชอบสูงสุดแก่ผู้ที่มีผลงานดีเด่นเป็นพิเศษ

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๗ ได้ดำรงตำแหน่งรองอธิการบดีมหาวิทยาลัย และก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหิดล ต่อจากศาสตราจารย์ นายแพทย์ชัชวาล โอสถานนท์ ในวันที่ ๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ และได้รับเลือกให้บริหารงานติดต่อกัน ๔ วาระ ๑ ละ ๒ ปี จนถึงปี พ.ศ.๒๕๒๒

เมื่อก้าวไปเป็นอธิการบดี อาจารย์เกษานได้ทุ่มเทสติปัญญาและเวลาให้แก่มหาวิทยาลัยมหิดลอย่างเต็มที่ บุคลิกโดดเด่นของอาจารย์เกษานคือมีความเป็นกันเอง นอกจากความสามารถและความขยันขันแข็ง บัจฉัยสำคัญที่ทำให้อาจารย์เกษาน ประสบความสำเร็จในการทำงานทุกด้านและในทุกแห่ง น่าจะเป็นอหิยาศัยส่วนตัวที่ทำให้สามารถ “ครองใจ” ผู้ร่วมงาน

กว่าครึ่งชีวิตของอาจารย์หมอกษาน ที่ได้ปฏิบัติงานให้แก่มหาวิทยาลัยมหิดลมาอย่างต่อเนื่อง ทุ่มเทกำลังกายกำลังใจ แม้ว่าจะทำงานด้านบริหาร ก็ยังผ่าตัดเพื่อช่วยเหลือคนไข้ อาจารย์หมอกษาน เป็นทั้งครูที่ศิษย์รัก นายที่ลูกน้องเคารพ และหมอที่คนไข้เชื่อมั่นเคารพรัก และศรัทธา ศาสตราจารย์ นายแพทย์ชัชวาล ได้กล่าวถึงอาจารย์หมอกษานว่า “อาจารย์เกษาน เป็น Gentleman เป็นคนที่ Nice และ

เป็นนักกีฬาด้วย เคยเป็นนักเทนนิสฝีมือดี ทำทางพุดจาหน่วยก้านเป็น
สุภาพบุรุษ คนเรามองดูก็รู้”

นอกจากความเป็นสุภาพบุรุษเป็นที่รักของผู้รู้จัก อาจารย์หมอก
ษาน ยังมีความเป็นผู้นำและเป็นนักบริหารชั้นเลิศ ซึ่งศาสตราจารย์
นายแพทย์เสนอ อินทรสุขศรี ยังระลึกถึงคำพูดของอาจารย์หมอกษาน
ที่เคยสอนไว้เสมอว่า “ถ้าเราเลี้ยงมา แล้วจงมา ไปที่ลำธาร บังคับให้มา
มันกินน้ำ ถ้ามันไม่อิ่มและไม่กินน้ำ บังคับอย่างไรมันก็จะไม่ ยอมกิน
ต้องให้มันหิวน้ำก่อน เหมือนกับคนเราถ้าเราจะเป็นครูเขา เป็นหัวหน้า
งาน เป็นนักธุรกิจ เราต้องหาทางว่าทำอย่างไรนักเรียนจะหิววิชา ทำ
อย่างไรลูกน้องจึงจะหิวการทำงาน หรือทำอย่างไรผู้ที่เราติดต่อนั้นจะหิว
ธุรกิจของเรา”

อาจารย์หมอกษาน ถึงแก่อนิจกรรมอย่างสงบ ในวันจันทร์ที่
๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๙ สิริรวมอายุได้ ๘๔ ปี ๙ เดือน ๘ วัน

ศาสตราจารย์ นายแพทย์กษาน จาติกวณิช อธิการบดีคนที่ ๒
ของมหาวิทยาลัยมหิดล บริหารงานในช่วงปี พ.ศ.๒๕๑๔ - ๒๕๒๒ ด้วย
วิสัยทัศน์และความเป็นผู้นำในการบริหารงานของท่านอาจารย์ได้บริหาร
งานให้มหาวิทยาลัยมหิดล สามารถพัฒนาสู่ความเป็นมหาวิทยาลัยชั้นนำ
และเปิดบทบาทมหาวิทยาลัยสู่สากล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้โอกาสแก่
ผู้ด้อยโอกาสในชนบทได้ศึกษาวิชาการด้านการแพทย์ เพื่อกลับไปพัฒนา
ชนบท ตลอดระยะเวลาของการดำรงตำแหน่ง ท่านอธิการบดีศาสตรา
จารย์ นายแพทย์กษาน ได้ก่อให้เกิดประโยชน์คุณูปการแก่มหาวิทยาลัย
ที่สำคัญหลายประการ ผลงานที่โดดเด่น คือ

ขยายสาขาวิชาการต่าง ๆ ให้กว้างขวางขึ้น โดยมีการจัดตั้ง
หน่วยงานใหม่ ๆ คือ

- ยกฐานะโรงเรียนพยาบาลและผดุงครรภ์ เป็นคณะ
พยาบาลศาสตร์
- จัดตั้งโครงการศูนย์สัตวทดลอง ต่อมาพัฒนาเป็นสำนัก
สัตวทดลองแห่งชาติ
- จัดตั้งโครงการการศึกษาและวิจัยสิ่งแวดล้อม ต่อมา
พัฒนาเป็นคณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์
- จัดตั้งคณะเวชศาสตร์เขตร้อน
- จัดตั้งศูนย์วิจัยโภชนาการ ในโรงพยาบาลรามาริบัติ
ต่อมาพัฒนาเป็นสถาบันวิจัยโภชนาการ

พัฒนาการบริหารงานสำนักงานอธิการบดี

จากเดิมซึ่งมีเพียง ๓ กอง คือ กองกลาง กองคลัง และกอง
บริการการศึกษา ซึ่งไม่สามารถสนองต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว
ของสังคมมหาวิทยาลัยได้ จึงได้พิจารณาปรับปรุงการบริหารสำนักงาน
อธิการบดีให้ทันสมัย ในเดือนสิงหาคม พ.ศ.๒๕๑๙ โดยได้ขยายหน่วย
งานเพิ่มเติมคือ กองการเจ้าหน้าที่ กองกิจการนักศึกษา กองแผนงาน
และกองห้องสมุด ซึ่งต่อมาได้ยกฐานะเป็นสำนักหอสมุด

เปิดบทบาทมหาวิทยาลัยมหิดล สู่อสากล

ศาสตราจารย์เกียรติคุณพรชัย มาตังคสมบัติ อธิการบดีปัจจุบัน
เล่าว่า “ในช่วงที่ศาสตราจารย์นายแพทย์กษาน ดำรงตำแหน่งอธิการบดี
นั้น นับได้ว่ากิจการทางวิชาการของมหาวิทยาลัยได้ขยายออกไปสู่เวที

นานาชาติอย่างแท้จริง” กล่าวคือท่านได้ชักนำให้รัฐบาลประเทศเพื่อนบ้าน ส่งนักศึกษา มาเรียนในหลักสูตรปริญญาโท ปริญญาเอกของมหาวิทยาลัยมหิดล เดินทางไปเยี่ยมมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในหลายประเทศ และเป็นประธานการอบรมจัดประชุมวิชาการนานาชาติระดับโลก นับเป็นการบุกเบิกงานวิชาการของมหาวิทยาลัยมหิดลสู่เวทีวิชาการนานาชาติ อันเป็นการขยายเกียรติภูมิของมหาวิทยาลัยมหิดลให้กว้างไกล

สร้างโอกาสให้แก่ผู้ด้อยโอกาสในชนบท ได้เข้ามาศึกษาวิชาแพทยศาสตร์ และสามารถกลับไปพัฒนาชนบทในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ซึ่งแนวความคิดนี้ได้แพร่หลายไปยังมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ต่อมาอีกหลายแห่ง นอกจากนี้ยังเป็นผู้ริเริ่มจัดทำธงวันมหิดล เพื่อนำรายได้มาช่วยผู้ป่วยอนาถาของโรงพยาบาลศิริราช ซึ่งเป็นการส่งเสริมภาพลักษณ์โรงพยาบาลของผู้ยากไร้และมหาวิทยาลัยของชุมชน

วางรากฐานวงการแพทย์ไทยด้านโรคหัวใจ

จัดตั้งศูนย์โรคหัวใจ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล สมาคมแพทย์โรคหัวใจแห่งประเทศไทย และเปิดประตูวิชาการโรคหัวใจของไทยสู่นานาชาติ

มหาวิทยาลัยมหิดล ชาบซึ่งในคุณงามความดีที่ท่านอาจารย์ได้อุทิศทั้งกำลังกายและกำลังใจในการวางรากฐานและพัฒนา มหาวิทยาลัยมหิดล รวมทั้งเปิดบทบาทของมหาวิทยาลัยสู่นานาชาติจนรุ่งเรืองมาถึงปัจจุบัน ปาฐกถาเกียรติยศศาสตราจารย์ นายแพทย์เกษาน จาติกวณิช ครั้งที่ ๒ ในวันที่ มหาวิทยาลัยมหิดลจัดขึ้นเพื่อแสดงมุทิตาจิตและร่วมรำลึกถึงท่านอาจารย์ คุณงามความดีของท่านอาจารย์จะอยู่ในใจ

พวกเราชาวมหิดลตลอดไป.

(คัดย่อประวัติจากหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ นายแพทย์เกษาน จาติกวณิช, ๑๔ กันยายน พ.ศ.๒๕๓๙)